

V Ljubljani, dné 15. listopada 1896.

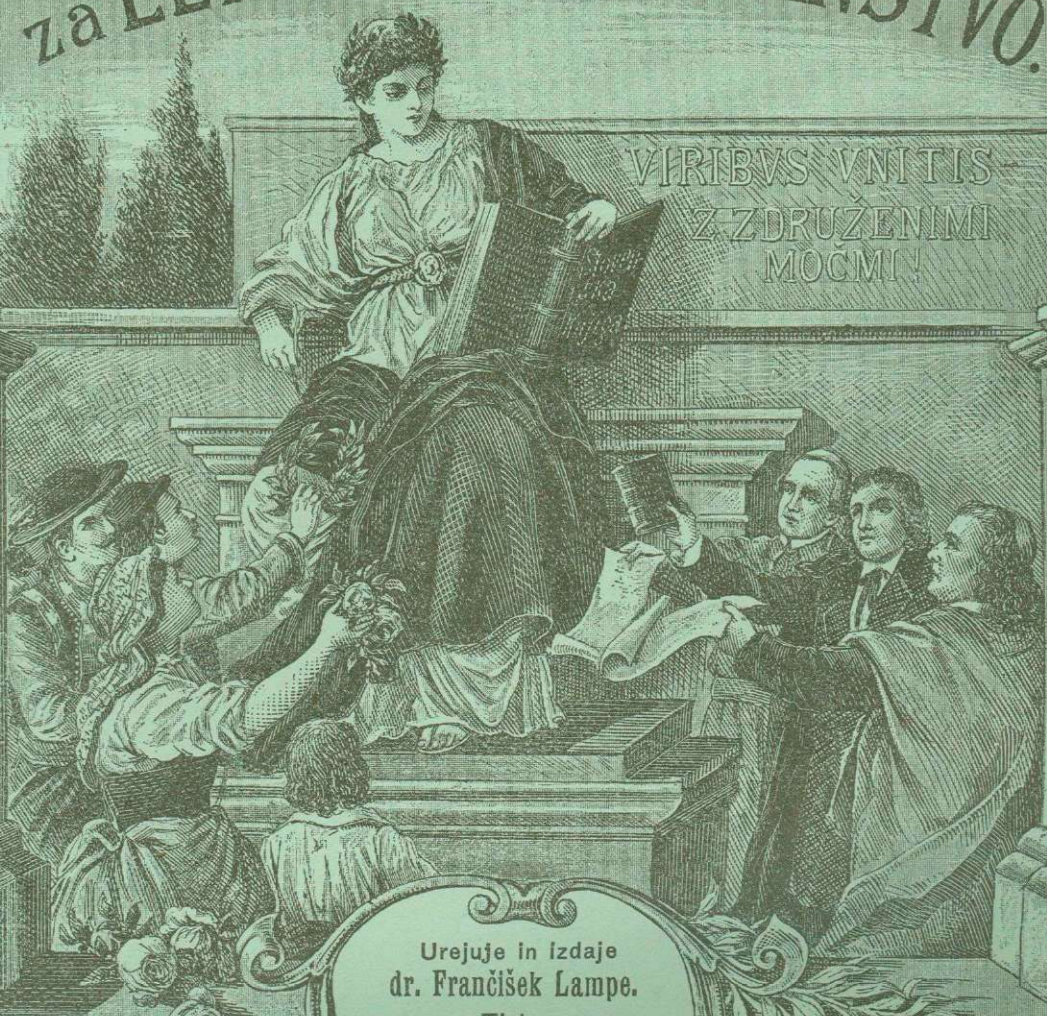
DOM in SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
22.

VIRIBVS VNITIS
Z ZDRUŽENIMI
MOČMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 22. zvezka.

	Stran
1. Triglav. Zložil <i>F. S. Finžgar</i> . XII. Pogrebci. — XIII. Na grobéh. — XIV. S planine	673
2. Na Gorenjskem. Zložil <i>E. Gangl</i> . 12. Nekemu dekletu. — 13. V Vratih	677
3. Prve hiše. (Povest.) Spisal <i>J. Štrukelj</i> . (Dalje.)	678
4. Kako je? (Slika.) Spisal <i>P. Bohinjec</i>	684
5. Na lovu. (Črtica). Spisal <i>Janko Barlè</i>	686
6. Svojemu ptiču. (V Bohinju.) Zložil <i>Anton Medved</i>	688
7. Ob stoletnici Riharjevega rojstva. Spisal <i>J. Levičnik</i> . (Konec.)	689
8. Ptuj. (Krajepisno-zgodovinska črtica.) Spisal <i>o. H. Šalamun</i> . (Dalje.)	691
9. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal <i>dr. Anton Medved</i> . (Dalje.)	698
10. K Jordanu in Mrtvemu morju. Spisal <i>dr. Fr. Sedej</i> . (Dalje.)	702
Na platnicah: <i>Socijalni pomenki</i> . (Dalje.)	

Slike.

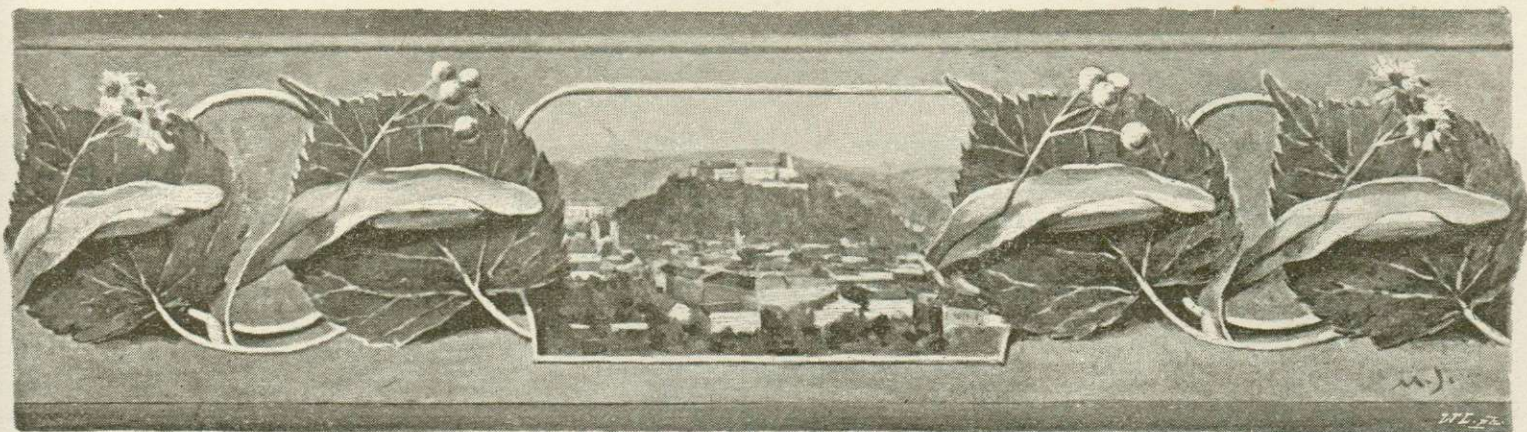
1. Olepšaj se, Ljubljana! Risal <i>M. Jama</i>	673
2. „Matijče šine bliskoma po ledu.“ (Ilustracija k str. 643.) Risal <i>M. Zarnik</i>	675
3. Čednik Miha. Risal <i>M. Zarnik</i>	676
4. Narodni dom v Ljubljani. Risal <i>M. Jama</i>	681
5. Slovenska šola v Št. Rupertu pri Velikovcu	688
6. Predmestje Kaniža v Ptuj. (Pogled s severo-vshoda.) <i>J. Winkler</i>	696
7. Minoritska cerkev in samostan v Ptuj. <i>J. Winkler</i>	697
8. Pot proti Jerihi. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvemu morju“.)	702
9. Hân el-Hâdrûr. (Ilustracija k spisu „K Jordanu in Mrtvemu morju“.)	703

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII. in VIII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Olepšaj se, Ljubljana! (Risal M. Jama.)

Triglav.

(Zložil F. S. Finžgar.)

(Konec.)

XII. Pogrebci.

Poglej, poglej možé,
Ki se vrsté
Počasi s strme gore
Ob prvem svitu zore!

Le glej, le glej možé
Bolnó srcé!
Zastonj gojiš veselje!
Zastonj so tvoje želje!

Na licih se pozná
Ti sled solzá!
Ker noč si prebedela,
Vso noč bridkó trpela.

Li méniš, da nazaj
Se vrne kdaj,
Po katerem koprnelo
Ti je srcé veselo?

Premenil se bo up
Ti v grenki strup!
Potrè ti lepo lice,
Zažgè na svetu vice!

Prišli možje so k Rupnikovi koči,
Na tla so položili težko breme,
Obrisali si s čela vroči pót.
Iz kočice Miha jih je šel pozdravit
In voščiti dobro jutro zgodnjim gostom.
„Od kod in kam je pot, prijatelji?
Bremena težka nosite s seboj!“
„Bremena težka, da nas Bog obvaruj!“
„Prijatelji, skrivnostno govorite.“
„Nesreča vselej se pové skrivnostno!“
„Kako? Nesrečo ste prinesli k nam?
Nesrečo nosite zavito v rjuhi?“
„Poglej!“ — In mož odgrne mrtvo truplo.

Za glavo se prijel je stari Miha
In glas zagnal je tak, da jok ni bil,
Ne smeh — le žalosti izraz nezmeren.
Teda je Mina prihití pogledat —
Pogled potrdi njeno grozno slutnjo —
Pred njo mrtev je ležal lepi Otmar.

Možje spet dvignejo usodno breme,
Molčé je nesejo ob bistri vodi.
Vse tiho pri mrtvaškem je sprevodu:
Ni križa, da bi nesli ga pred truplom,
Ni luči, da svetila bi mu h grobu,
Zvonovi tožne pesmi ne pojó,
Nikdo ne joka solze po mrliču.
Le žvenk derez zvení mu za pogrebom,
Le ptičje grlo poje smrtno pesem,
Le Bistrica solzíce hladne joka —
Obvaruj dobri Bog nas take smrti!

* * *

Molčé je takrat Miha gnal na pašo,
Molčeča stala je pri ognju Mina.
Bolest, ki v srcu mlademu je pekla,
Gorela bolj je kakor žarki plamen;
Beseda nepremišljena prišla
V spomin je takrat deklici nesrečni,
Beseda, ki ušla ji je iz ust,
Pregnala lovca — njeno srečo ž njim.
Kesanje grenko ji prevzame dušo:

„Kesanje — oh, zakaj prepozno prideš!
 Zakaj, zakaj sem s srcem se igrala,
 Zakaj, da me na vek pekó spomini?
 Matijče, vrni se, odpusti revī:
 Igrača bila je, in ne resnica.
 Do smrti naj tekó mi samski dnevi,
 Da z grobom še se poročim devica!“

Na prod je šla, pa ne zajemat vode —
 V tolmun je vrgla ptujčev zlati prstan,
 Slovesno te besede je izrekla:
 „Za tvojo dušo, Otmar, bom molila,
 Matijčeta do groba bom ljubila;
 In nikdar vzela drugega ženina
 Ne bo nesrečna Rupnikova Mina!

XIII. Na grobéh.

Megla hladilna plula je ob Savi,
 Kot prt mrtvaški tiho zagrnila
 Vasice mirne v bistriški dolini.
 Kot bi zares posekla smrt ljudi,
 Tak mir je vladal po dolini celi.
 Le šum vodá razlegal se je v gore,
 Otožno v jedno mer bobneč čez jez,
 Kot časov reka v večnost bi hitela.

Tedaj v zvoniku svetega Miklavža
 Počasi ure zdrsnejo kolesa,
 In zvona glas se vmeša v šum jezov.
 Dvanajstkrat kladivo na zvon udari,
 In zopet završi kolesje staro.
 Duhov nemirnih ura je odbila.
 Kdor slišal nje zamolkle je udarce,
 Prekrižal se je na ležišču trdem
 In molil „oče naš“ za duše v vicah.

Brnel še bron predramljen je v zvoniku,
 Ko med grobovi se prikaže senca.
 Nemirno gibala se je med njimi,
 Postala večkrat, zopet se ganila,
 Pripognila se k tlom, pa kvišku vzrasla.
 Kaj to? Mrtvaški ples se bo začel?
 Tedaj resnične so besede dedov,
 Resnične babic velih pripovedke:
 „Kako o polnoči prihajajo,
 Da na grobovih svojih rajajo,
 Ker nimajo počitka v sveti prsti,
 Ne v jami tihi, ne v trohneli krsti.
 Krivica goni jih na svet nazaj,
 Krivica jim zapira sveti raj.“

Vendar — na teh gomilah plesa ni.
 Saj v zemlji tej ne spijo odrtniki;
 Krivico vsakdo prej je poravnal,
 Potem je legel k večnemu pokoju,
 Zato ta senca duh nemiren ni,

Ki polnoč ga vzbudila je iz spanja.
 Poglejte! Mirna je podoba mračna,
 Kleči na grobu pri lesenem križu.
 Globoke vzdihе sliši gluha noč.
 Med vzdihí večkrat sliši se beseda,
 Beseda, ki doni tako prijetno,
 Da se topí srce v neskončni sreči;
 A reže tudi bridko v dno srca —
 Beseda kratka in jedina — mati.

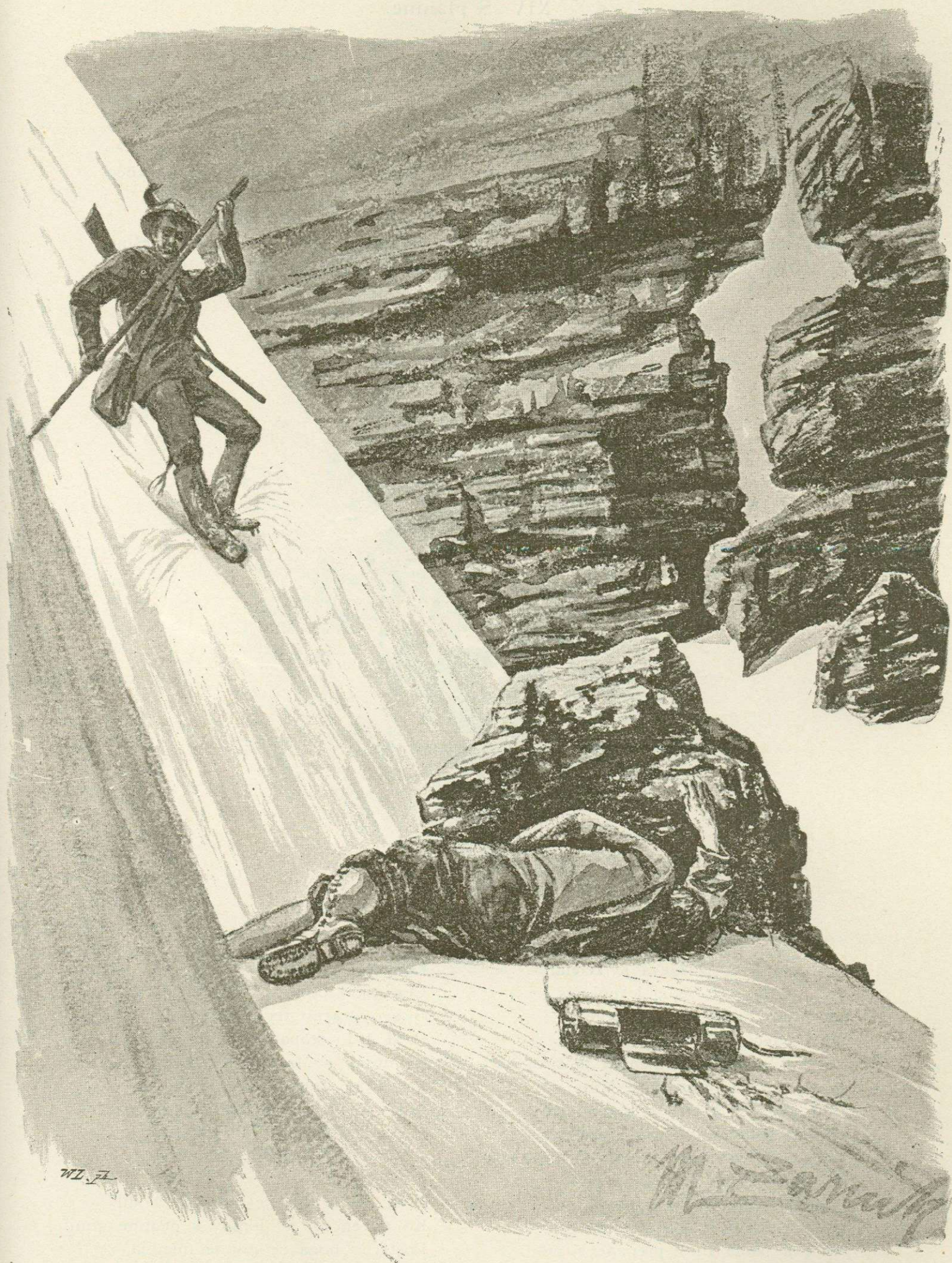
— — — — —
 Zapel petelin prvič je na vasi,
 Matijče zadnjič je poljubil grob,
 Pokropil ga s poslednjo je solzico —
 Slovo je vzel od matere — do smrti.

— — — — —
 In ista noč je prva grob pokrila,
 Ki v njem je Otmarja srce prhnelo;
 In ista noč je prva priča bila,
 Kako srce je dvema krvavelo.
 In rana ta ni prej se zacelila,
 Da je obema smrtna ura bila.

* * *

Ko drugo jutro je prišel grobar
 Izkopat jamo zadnjemu mrliču,
 Dobil na revnem grobu je dvocevko.
 Nihčè poznal orožja ni v soseski,
 Nobeden znal povedati lastnika,
 Le nema noč povedati bi znala,
 Da materi prinesel v dar dvocevko.
 Matijče je — nesrečni dovški lovec,
 Ko je prišel izpolnit zadnjo željo,
 Ter puško za sekíro je zamenil.
 Odslej sekira bila je družica
 Molčečemu kopárju v tihi šumi,
 Dokler iz nje možje prinesli niso
 Zagrebst kopárja z „jastrebovim perom“.

„Matijče šine bliskoma po ledu.“ (Ilustracija k str. 643. Risal M. Zarnik.)

XIV. S planine.

Jesen, podoba prešlega življenja
Selila se počasi je v deželo. —

Gorá triglavskih slemena visoka
Belila so se zjutraj v novem snegu,
In mrzel veter piskal je po drevju,
Odpihnil marsikteri rmeni list,
Ki tiho je umrl na mladem brstu.
Potoček več ni bila Bistrica —
Po dežju je narastla v hudournik,

In kalna hrupno tekla je v dolino.
Prišel je dan, pastirju dan slovesen,
Da vrne zopet se domov s planine.

Oglasil zjutraj se je težki zvonec,
In Mavra sama je prišla pred kočo,
Ponosno dvignila je vrat debeli,
Da Miha je obesil zvonec nanj.
In zvonca glas je čedo vso prešnil
In vlil ji v ude novo je življenje.

Čednik Miha. (Risal M. Zarnik.)

Kot prej žival iz hleva je želela,
Tako nazaj želi sedaj k pokoju,
Ko zunaj mraza ji telo drgeče.
Ko zvonec Miha ponositi Mavri
Na vrat pripel z jermenom je širokim,
Tedaj stopila je iz kočice Mina
In z vencem Mavri je roge ovila. —
Navada stara je in staro pravo,
Da z vencem vrne se domov zvončasta,
Če srečno čeda je prebila pašo,
Nobena glava ni se izgubila
In ni nobena si zlomila noge,
Nobena padla ni v prepade strme,
Da tam ostane — plen gavranov lačnih.
,Planina srečna' taka se nazivlje,
In čednik vsak ponosen je tedaj,

Če venec mu domov zvončasta nese.
Čez ramo potlej je opahnil Miha
Bisago prazno ter odrinil leso.
Pred čedo stopal Miha je počasi,
Za njim pa Mavra prva je hodila.
Kako ponosno stopala je Mavra,
Kako visoko nesla lepo glavo!
Peresca ni utrgala pri poti —
Časti dovolj je bilo lepi Mavri.

Še Miha sicer je ponosno hodil,
Ko z vencem je domov s planine gonil.
Postarna noga se mu je mladila,
Kot dečku pele so mu težke cokle.
Pa letos!? — Miha je globoko sklonjen,
In težka, težka je njegova hoja.

Podé se misli bridke mu po glavi
 In v mislih teh si stari Miha pravi:
 „Ovenčan vračam zopet se s planine;
 A trnjev venec zdí se letos meni,
 Ker tožne s saboj nosim si spomine.
 Ko čede pol v planini bi zeleni
 Nenadoma smrt bila mi požela,
 Ne peklo bi tako me v dno srca,
 Ko peče grozna me nesreča ta,
 Ki njega, njo in mene je zadela. —
 Zakaj odšel Matijče si v planine?
 Zato, — ker mož si prave korenine!
 Kako imel sem rad te — kakor sina!
 Lahko — seve — saj bil si zlata duša,
 In boljšega ne bo dobila Mina,
 Naj v svetu celem ga iskati skuša!
 A prišel tisti je — odkod, kdo vé,
 Ki zastrupiti hotel je srce,
 Srce, ki sveta zlobe ni poznalo,
 In sladki govorici verovalo.
 Oskrunil skoro bi srca zlatnino,
 Na krivo pot zavel nedolžno Mino,
 Da nisi preje Ti, mogočni Bog,
 V obrambo njeno dvignil svojih rok,
 In sodbo, trdo, trdo si dovršil
 Nad njim, ki ji čistost srca je kršil.

Oj, huda sodba, huda, Ti, moj Bog,
 Kdo bi sledil stopinje tvojih nog!
 Sam kmalu bom pred stolom tvojim,
 Oj milost, prosim, milost grehom svojim.“

Pritekla solza je na staro lice —
 Bridkosti in kesanja grenka solza.

Za čedo šla je Rupnikova Mina.
 Vendar — nikakor to ne more biti —
 To Mina ni, oj tista brdka Mina,
 Ki kot pomladi živi gorski cvet,
 Kot ptica drobna, ljubko žvrgoleča,
 Pred kratkim z doma šla je na planino.
 Sedaj kot cvet jesenski gre domov,
 Kot list poparjen od pekoče slane,
 Dekle — nesreče tožne jadna žrtev.

* * *

Ptekala so leta bolni Mini,
 Potekli z leti niso pa spomini.
 Zastonj se mati zanjo je trudila,
 Zastonj iskala zanjo je zdravila.
 Nikjer pomoči deklici potrti
 Drugje ni bilo, ko v prezgodnji smrti.

Na Gorenjskem.

12. Nekemu dekletu.

Solnce luči ne ugasne,
 Žarke siplje v solzni dol —
 V srcu vir je sreče jasne,
 Ki prežene skrb in bol.

In oblaki hudourni
 Z gromom zemlji strah budé —
 Jezni čuti v duši burni
 Srcu vzbujajo gorjé.

Cvetnih vrtov, plodne njive
 V žaru solnčnem vstaja kras —
 V srečnem srcu pesmi žive
 Vzbuja se veseli glas.

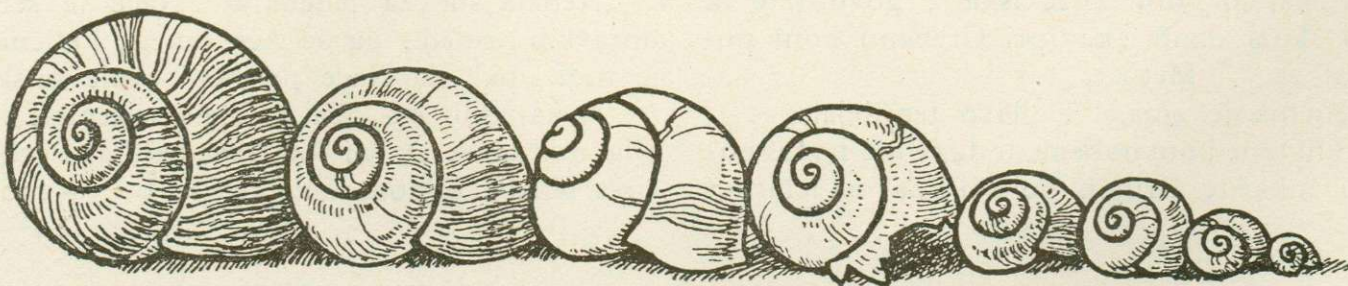
Pade klas in pade cvetje,
 Ko nevihta privihirá —
 Rádost, željo, up in petje
 Srčni nam vihar končá!

13. V Vratih.

Velikani na okoli
 Naših so gorá,
 Kakor kralj zre na prestoli
 Triglav vrata ta.

Čujem, kot da klic razglaša
 Z vrha se mu v svet:
 Vse ob meni last je vaša
 Že od davnih let!

E. Gangl.

Prve hiše.

(Povest. — Spisal J. Štrukelj.)

(Dalje.)

IV.

Enkrät sta mož in žena
Bilä vkup zaročena.
Národna.

Petičniku se je polagoma boljšalo, iz postelje pa le še ni smel. Roka namreč še ni bila dovolj trdna, pa tudi sicer ga je bolezen za nekaj let postarala. Posebno glava, ali kakor bi bil rekel njegov zdravnik, spomin je precèj trpel pri padcu. Dolgi so bili bolniku dnevi, ker bi bil tako rad vodil delo na polju in senožetih; še daljše pa so mu bile noči, ker ni bil počitka nič potreben. Kaj čuda torej, če je v bolezni marsikatero stvar premislil in sklenil, katera mu poprej v zdravih dneh ni dostikrat prišla na misel.

„Že vidim, da sem stara kost“, pogovarjal se je nekoč v svoji bolezni sam s seboj, „in treba bo Nacetu izročiti gospodarstvo. Čemu bi se pehal in trudil, ko mi ni treba? Toliko sem že zboljšal pri hiši, da meni in njemu ne bo nič sile. Dolgá ni nič, Miciko sem že izplačal takoj ob možitvi; no, Jaka, ki je sedaj pri vojaki, pa od Petičnikovega posestva brez škode odnese par tisočakov. Naj jih le! Nacetu bo nevesta gotovo toliko prinesla k hiši. Nekaj imam pa še gotovine in v hranilnici za najhujše potrebe — è, da bi le kmalu mogel iz hiše, živelo se bo že, že.“

Kar je Petičnik mislil, povedal je tudi brž Nacetu, jedinemu svojemu otroku, ki ga je takrat imel doma.

„Trindvajset dnij že ležim, pa še ne morem nikamor“, tako je pričel. „Nace, kar oženi se, hiša ne sme biti tako dolgo brez gospodarja.“

„Ali précej?“ Sin se ni nič kaj upiral.

„Prej ko se, bolje je, saj vidiš, kako je. — Katero pa misliš vzeti?“

Sedaj je Naceta malo pogrelo. Že davno je sklenil, da bo Grebenova Meta njegova, ali pa nobena. To pa je tudi uganil, da očetu ta ne bo posebno po godu. Toda jedenkrat je bilo vendar-le treba izpregovoriti odločno besedo z očetom.

„I, kaj jo bom daleč iskal“, govoril je in gledal skozi okno, „kar pri Grebenu bom povprašal za — Meto.“

Petičnik je zmajal z glavo ter dejal:

„Silil ti ne bom nobene, toda če me hočeš poslušati, nikar te. Drugih, boljših imaš na izbiro.“

Nace je bil sicer poslušen sin, v srčnih stvaréh mu je pa vendar-le lastni vkus več veljal kakor očetov nasvèt. Zato je odgovoril: „Ako vam Meta ni všeč, druge pa ne bom iskal. Rajši ostanem tako.“

„Stari ljudje tudi kaj vemo, Nace“, poskušal ga je oče pregovoriti, „verjemi mi. Grebenovi otroci niso vajeni dela, Meta še posebno ne. Če pa pri kmetiški hiši dandanes ne delajo vsi brez izjeme, hiša peša in hitro propade. Poglej, kako lepo je sedaj pri nas: z vsem potrebnim blagom smo založeni, samo pridnih rok manjka, in lahko rečem, da boš za nekaj let prvi mož v Okroglem. Sedaj je še Greben prvak, pa ne bo dolgo.“

„Kaj mi pomaga še tako pridna žena, ako mi je zoperna?“ branil se je Nace. „Saj dobro dela in gospodinji tudi dekla lahko.“

„Tisto je že res, prav ta-le Prvinova Urša je v tem oziru vse pohvale vredna; vendar žena vse drugače sodi in dela. Urša je poštena, delavna, da malo takih, ali moja rajnica je bila pa le drugačna. — Ali ti Bezeljakovih deklet ni nobena všeč? Te bi ne prišle praznih rok k hiši.“

„Hm, Bezeljakove, nič ne rečem. Samo zame ni nobena.“

„Nace, saj bi se je sčasoma privadil. Nikar ne misli, da mora biti že pred zakonom posebna ljubezen med možem in ženo. Včasih to še dobro ni. Saj si že slišal, kako govoré: prej ljubezen — potlej kljubezen.“

„Oče, le še nekaj časa sami gospodarite.“

„Jaz nisem več za gospodarja. Le ti se oženi, pa izmed Bezeljakovih katero vzemi; le slušaj me, lahko boš živel ž njo. Meto si pa iz glave izbij. Za našo hišo ni; za gosposko bi bila, da bi samo posedala in postopala in pohajkovala. Zveze ž njo bi se ti kmalu kesal, še predno bi leto minulo. Morda bi sedaj leto že tako govoril o svoji ženi, kakor tisti, ki je dejal: ‚Prvo leto bi jo bil najrajši snedel; drugo leto mi je bilo pa že žal, da je nisem.‘ Nace, poslušaj me.“

„To je težko, oče.“

Nehala sta za jedenkrat. Nace je šel po opravkih v nadi, da se oče omeči, Petičnik pa je tudi upal, da Nace premeni svoje misli.

Nekaj dnij sta oba molčala o ženitvi in bi bila morda še, da ni kar najedenkrat Prvinova Urša službe odpovedala, ker se bo — možila.

Prejšnji dan je namreč prišel v Prvinovo kočo njen novi gospodar Pustotnikov Tilen. S seboj ni pripeljal drugega kakor mizarsko orodje in skrinjo. Kaj je imel v njej, tega ni vedel nihče.

Kotarjeva Urša in Bremenčkova Mica sta ga skrivaj opazovali pri oknu, ko mu je oče pomagal razkladati, in že sta pripravljali ostre besede zanj. Prav trdno sta bili namreč prepričani, da ji bo podil iz koč. Toda varali sta se. Tilen in njegov oče sta zložila vse pred prag, potem se pa prav kratko poslovila:

„Dobro gospodari, Tilen.“

„Z Bogom, oče! Mislim, da bom.“

Nato gre Tilen h gostjama.

„Odslej nas bo pa več v koči“, nagovori ji; da bi morali proč, tega še ne omeni ne. Uršo in Mico je kar jezilo, ker nista mogli stresti jeze nad njim.

„Več, več“, ponovi nič kaj lahko Micin jezik.

„Plačevali bodeta, kakor doslej, če sta zadovoljni“, pogaja se Tilen.

„Saj do sv. Mihela je že plačano“, ponese se Urša, češ, nekaj pravice imava tudi medve.

„Jaz bom na ‚onem koncu‘, samo okna bom še naredil do zime“, pripovedoval je novi gospodar svoj načrt strmečima Mici in Urši. Na ‚onem koncu‘ je bilo namreč do tega časa tako zapuščeno in zanemarjeno, da je bilo vedno prazno. Oken ni bilo, peč je bila na pol podrt, koti pa so bili polni pajkovih mrež.

Gostji sta bili kmalu predrugačeni. Poprejšnji nasprotnici Tilnovi sta mu posodili metlo, da je nekoliko posnažil, in še sami sta mu pomagali čediti. Pozneje sta mu tudi posodili nekaj drv, da si je skuhal kosilo.

„Saj ni napačen, Mica“, trdila je Urša sogostji, ko sta bili sami.

„Res — ni taka puščoba, kakor sem si mislila“, odgovarjala ji je Mica.

„Kam pa je sedaj šel?“

„Kdo vé.“

„Ali si videla, piskre je s seboj pripeljal.“

„Varčen človek! Kaj praviš, ali bo dal kaj mizarskih odpadkov, ki so prav pripravi za podžiganje?“

„Če se mu ne bo zdelo škoda. Veš kaj, ti — včasih mu bo treba kaj postreči.“

„Ponudi se mu za kuharico.“

„S tem bi se mu prikupila, prav praviš.“ In tako sta nadaljevali in ugibali o Tilnu in o ugodnostih in sitnostih, ki bodo zaradi njega v Prvinovi koči.

Tilen pa je poiskal ta čas Prvinovega Franceta ter ga nagovoril, da je šel z njim v senožet. Po potu sta malo govorila; ko sta pa prispela pod senčnate lipe na okrogelskih trav-

nikih, postoji Tilen, prime Franceta za roko ter ga vpraša:

„Francè, kaj se ti zdi, ali bi me vaša Urša vzela?“

„Urša?“ začudi se Prvinov, „kdo vé?“

„Meni bo treba gospodinje. In jaz bi jo dobil rad kar précej, da bo jedenkrat konec sitnostij. Sedaj sem se selil, te prepise sva imela: še oženil bi se rad, potem bom pa lahko delal. Francè, povprašaj Uršo, kaj poreče.“

Prvinov bi bil že zadovoljen z ženitvijo, če bi bila Urša tudi: ali dote ni imel pripravljene. Zato Tilnu ni nič obljubil, temveč premišljujoč zrl proti nebu.

Tilen je uganil, kaj tišči Franceta, zato mu tudi précej reče:

„Za doto ti rad posodim, ako hočeš. Kadar pojdeva pisma delat, narediva ob enem dolžno pismo.“

„Že dobro, še danes bom govoril z Uršo.“

„Če ne bo odrekla, pa mi takoj povej; v petek gremo lahko že oklice napovedat.“

Tako se je Pustotnikov Tilen ženil in oženil. Prvinov je govoril s sestro, ki je bila brž pri volji. „Zmerom ne morem služiti“, dejala je; „iz Okroglega ne grem rada, in sedaj imam priliko, da bom gospodinja celó v domači koči. Tilen je res bolj pust, pa denaren in priden. Le reci mu, da ga vzamem.“ Še nekaterikrat je Francè govoril s Tilnom in sestro, in dogovorjeno je bilo. Zato je pa tudi Urša pri Petičniku službo odpovedala.

Petičnikovim je bilo ženske silno potreba, ker sta bila samo Nace in njegov oče pri hiši. Prvinova Urša jima je torej s svojo odpovedjo napravila zmešnjavo. „Kdo bo kuhal, krave molzel, pral?“ mislila sta si oba. „Z najetimi ni nič. Ali bo človek vsak dan drugi razkazoval posode in shrambe ter pripovedoval hišne navade? Gospodinje pogreša hiša, gospodinje.“

Po večerji je šla Urša posodo pomivat, Nace in Petičnik sta pa ostala sama v hiši: Petičnik še vedno na postelji, Nace za mizo.

„Če se bo Urša omožila, ti se pa oženi, in sicer kar hitro. Urša od hiše, nevesta k hiši, pa bo vse dobro.“ Tako je besedil Petičnik, Nace pa odgovarjal:

„Ne bi bilo napačno, samo nič ne bo, ker se Mete branite.“

„Glej, da je ne pusti“, jezil se je Petičnik po tihem, „pa kaj hočem? Kakor si bo postlal, tako bo ležal.“ Na glas pa je dejal: „Trpel boš ti dalje, kakor jaz, če ne bo dobra gospodinja. Tudi mene bo sicer bolelo, če bom moral gledati nered in nerodnost; no, pa dolgo že ne bom. Tvoja glava, tvoj svēt. Denarja ti lahko dam, pameti pa ne. Samo to pa rečem: Ako me bo grdo gledala in slabo opravljala

gospodinjstvo, po meni vidva ne bodeta dobila čisto nič. Kakor veš, imam nekaj v hranilnici; ,dolgo njivo' in ,krivo senožet' bom pridržal sebi za užitek — kaj ne, to je nekaj vrednosti, pa da ti danes povem: vse to bo Micino ali Jakovo, če ne bosta, kakor se gre.“

„Saj me bo Meta slušala. Videli bode, da vam bo Meta stregla. Tako za nič pa tudi ni, da ne bi znala kar nobene stvari“, zagovarjal je Nace izvoljenko svojega srca.

„Le vzemi jo tedaj. Jaz ne branim nič. V zgornjici bom; kar sem si izgovoril, sem si izgovoril, potem pa delajta, kar hočeta in kakor hočeta. Veselilo me bo, ako bo, kakor so drugi. Ako pa ne bo, potrpel bom še to, saj sem že dokaj, kar sem na svetu.“

Še tisti večer je vedela Meta, da bo v kratkem mlada Petičnica. Sedaj je tudi odpustila Prvinovemu Francetu, ker sta prav za prav on in njegova sestra provzročila njeno srečo. Poprej je prav resno mislila na tožbo, in da ji ni Petičnikov Nace ubranil, ne bi bila prizanesla Prvinovemu. Pa Nace jo je znal pregovoriti:

„Kaj se boš menila za to, kar si ljudje izmišljujejo?“ miril jo je. „Jaz vem, da si poštena, drugim pa nič mar.“

„Pa vendar — dobro ime mi mora povrniti!“ srdila se je Meta še vedno.

„Če to stvar bolj na miru pustiš, manj bo govorjenja, zlobnega in dobrega. Brez nevoščljivcev ne bomo nikoli.“

„Naj pa bo, kakor hoče“, udala se je na posled, da odstopi od tožbe. Popolnoma mu pa le ni odpustila, ampak sklenila, da ga nikoli ne pogleda, če bi bilo, ne vem, kaj. Ta večer šele ni bila več huda nanj.

Okroglani so k Sodu redno donašali svoj drobiž, ti za pijačo, oni za olje, sol ali kavo, ravno tako pa so tudi tje dohajali z dnevnimi novicami. Še predno sta bila prihodnjo nedeljo oklicana Petičnikov Nace z Grebenovo Meto in Pustnikov Tilen s Prvinovo Uršo, vedel je že Sod, da se bo Prvinov Francè oženil.

„Ta pa, ta!“ oporekal mu je mizar Štefan.

„No, verjemi ali ne verjemi: vse je že zmenjeno. Petindvajset let je stara, dvanajst sto ima dote in pa Ribničanka je. Čedna je, samo preveč po ribniško zavija; pri nas jo bodo oponašali.“ Tako je Sod razkladal najnovejšo novico.

„Kaj ne poveš!“ Štefan ni mogel prav verjeti, pač pa je pil. „Če pa ta ni bosa, priženil bo več kakor Petičnikov.“

„Da, več. Grebenova bo imela samo devet sto.“

„Premalo ji je dal Greben, le škoda, da se tako baha.“

„Če se natanko premisli, ni tako malo. Primojdevet, vsakemu otroku po devet sto, ko jih ima polno hišo, to bo nekaj razdal.“

„Janče ne bo dobil nič. Pravi, da ga nima več za svojega sina, odkar mu jo je po svetu popihal.“

„E, to se bo še vse poravnalo. Ko se Janče na ptujem nastrada, pribrisal jo bo domov, in Greben bo vse pozabil.“

„Slabo poznaš Grebenove ljudi: Janče je trmast kakor stari; oče pa tudi ne pozabi z lepa, kar je komu pretil.“

„No, ne vem.“

„Postavimo se pa — v Okroglem! Tri ženitnine kar ob enem!“

„Vsaka vas ne zmore kaj takega.“

Seveda da tudi ženstvo okrogelsko ni imelo miru ob teh ženitvah. Marsikatero so rekle, zlasti o Grebenovi Meti, ali resnično, ali izmišljeno, to jim ni delalo preglavice.

„Pa ga je le dobila, ta navihanka!“ hitela je Bremenčkova Mica.

„Petičnik ima roke zvezane“, hotela je vse najbolje vedeti Kotarjeva Urša. „Ali hoče biti sam z Nacetom?“

„Koliko so neki plačali za pisma, ker je notar prišel na dom?“

„Zastonj ni bilo, pa saj lahko dá, ker ima.“

„Oh, kaj ne, Petičnikov in Grebenova se bodeta vzela, pa še ženitovanja nič ne bo!“

„Res, kar natihoma bodo naredili.“

„Menda zaradi Mete, če je resnica, da ni vse ž njo, kakor bi imelo biti.“

„Ne; sedaj pravijo, da so bile tisto prazne čenče, ampak Petičniku se neumno zdi, da bi pol dote zajedli in zapili.“

„Poglej, kako ga Nace rad sluša! Pa saj ga mora, za tako lepo senožet in njivo je že vredno majhno samega sebe zatajiti.“

„Ali dolgočasno bo, prav kakor bi ne bilo poroke.“

„Vendar, če se natanko vzame, kakor je, prihranilo se bo le veliko.“

„Mislim, da se bo. Naj bi imel Nace kakih dvajset parov svatov in naj bi se gostili tri dni, kakor se po večjih svatbah, to bi šlo mesa in vina!“

„Medve bova imeli pa ženina v hiši, in vendar ne bova ženitovanja nič deležni.“

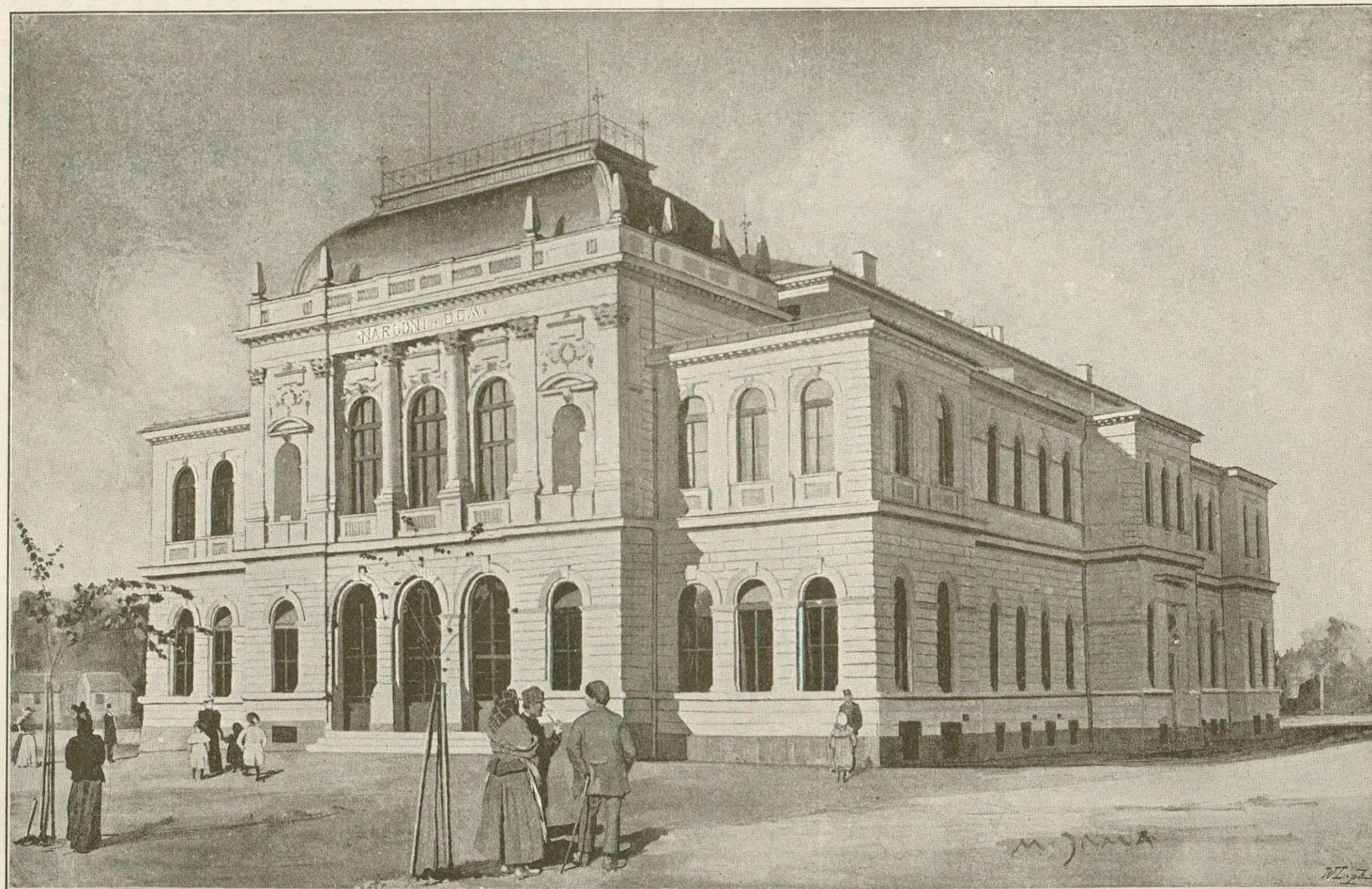
„Da bi vsaj pri Sodu napravil, bilo bi že še. Ker bo vse kar pri cerkvi, še gledati ne bova mogli.“

„Čudni ženini so sedaj!“

„Kdo bi jih razumel!“

Tako je šlo brez konca in kraja, ker jima marsikaj ni bilo všeč. Več užitka je pričakoval Micin Peter. Prvinov Francè ga je namreč naprosil za strežaja, in Peter je vedel, da ga bo

Narodni dom v Ljubljani. (Risal M. Jama.)

pri tem poslu pač doletela kaka drobtinica svatbenih sladkostij in dobrot. Jediní Prvinov je sklenil, da se s pičlim številom povablencev povesele na dan poroke do večera na svojem domu. Posebno razsipati ni hotel, prav brez nič pa tudi ni maral slaviti svoje poroke.

Napočil je dan poroke, lep, jasen dan, toda končal je drugače, kakor so mislili svatje in drugi ljudje.

Ob devetih je bila poroka vseh treh parov s sveto mašo. Po poroki so šli vsi k Roku poleg cerkve. Petičnikov Nace je izpil s pričama in Meto nekaj litrov vina, potem pa šel z novoporočeno ženko na železnico: šla sta na božjo pot k Mariji Pomagaj na Brezje, odtod pa na Bled. V dveh dneh sta namerjala vse opraviti. Nekateri so brusili jezike nad njima, pametnejši pa so dejali, da sta prav storila, češ, bolje se bodeta na božji poti Bogu priporočila za srečo v zakonu, kakor bi se s plesom. Splošna pa je bila govorica, da take še ni naredil nobeden v Okroglem.

Pustotnikov Tilen je obsedel s svojimi svati pri Roku. Prvinov Francè pa se je odpeljal z godcem in svatovsko družbo domov. Dobro so se imeli ta dan pri Prvinovih in vsi so bili veseli. Francetu je sicer že štiri dni jako nagajal desni palec: imel je črva na njem, in ta strašno boli. No, v splošnem veselju je pozabil bolečino, saj se je nadejal, da bo odslej lahko, če ne brez skrbi, vsaj precēj dobro gospodaril.

Ob petih popoldne je bilo. Nevestini svatje, Ribničani, so že drugič peli „ribniško“, kar je bilo Okrogljanom posebno všeč. Večkrat so sicer že slišali to pesem, pa še nikdar v pristnem ribniškem narečju, kakor ta dan. „Vre, vre, vre, mi smo Ribničanje“, popevali so prav krepko, kar prilomasti med svate z litrom vina Micin Peter in zavpije: „Gorí, gorí!“

„Kje? kje?“ povpraša vse brez razločka, pevci utihnejo in vse se zažene vèn.

Prvinov hlev in skedenj sta bila v ognju. Najedenkrat je bilo skaženo veselje. Vsak je hitel, da pomaga in pogasi, kar more. Ženin skoči brž v hlev in izpusti živino, drugi pa so oteli vozove in nekaj orodja iz skednja. Toda seno, slama, otepi in poslopje je zgorelo. Sreča, da ni bilo vetra, drugače bi ne bilo mogoče hiše ubraniti. Mračilo se je že, ko so po večjem pogasili.

„Ubogi ženin, kako te nesreča preganja!“ tolažil je Sod ženina.

„Kakor je božja volja“, odgovoril mu je Francè; „Bog, da ni nastal ogenj po noči in da je le živina rešena!“

Nevesta pa je stala pod jablano na vrtu in jokala. In kaj bi ne? Précej prvi dan na novem domu, pa jo zadene takšna nesreča!

„Kako se je neki užgalo?“ pozvedoval je sedaj Francè.

„Kakor vselej: otroci so zažgali!“ hudoval se je Micin Peter. „Smrkovci so svalčice kadili na skednju in ogenj zatrosili. Grebenov Tinček vem da je bil med njimi. Táko sem mu prislonil, da se je dvakrat prekopicnil, pa kaj sedaj pomaga!“

Greben, ki je tudi prišel na pogorišče, je slišal te besede in hitro napadel Petra:

„Kaj si ga videl?“

„Videl ravno ne, na skednju je pa bil in svalčico je kadil“, odreže se le-ta pogumno.

„Ako nič gotovega ne veš, mólči! Vsi pijani tavate okrog, sami ste krivi ognja, sami! Moje otroke pustite v miru!“ obdeluje nato Greben Petra in vse druge.

„Ali ste nas vi videli?“ postavi se mu sedaj po robu nevestin brat. „In ker nas niste videli, zato pa molčite vi! Pijanega pa med nami ni nikogar!“

„Tako je!“ pritrdi mu Peter. „Misli, če je bogat, da mu še resnice ne sme nihče povedati.“

„Kaj boš jezikal, berač!“ reče Greben Petru zaničljivo ter odide.

„Nikoli te nisem še nič prosil in te tudi ne bom, ker vem, da bi nič ne dobil. — Veš, Greben, to si pa zapomni, kdaj si mi rekel berač! Peter včasih kakšne stvari ne pozabi.“

Francè ni govoril ta čas nič. Prepirati se ni maral, pa saj tudi vse govorjenje ni nič koristilo. Živino je ukazal privezati h kozolcu, potem je pa povabil gasilce in svate na kozarec vina, češ, sedaj smo ga bolj potrebni, kakor poprej. Še so sedeli nekaj časa za mizo, toda dobra volja se ni hotela več vrniti med nje. Sod si je prizadeval, da bi družbo razvedril, pa se mu ni nič kaj posrečilo.

„Bog te živi, Francè!“ napil je ženinu. „Vsak nekaj ti bomo pomagali, pa si bodeš kmalu popravil. Le pogum in nič bati! Če se je prav slabo začelo, saj je pozneje še vedno lahko bolje. Bog živi!“ Trčili so in godec je zagodel, nevesto so pa solze polile. Žalostna svatba!

Pustotnikovemu Tilnu je pa ta požar koristil za nekaj goldinarjev. Brž, ko je začelo bítí plat zvoná, in so zagnali glas: „V Okroglem je ogenj!“ nehala je njegova svatba. „Plačat pridem jutri“, naročil je Roku, potem pa hitel domov; toda njegova kočá ni bila v nevarnosti. Tudi njegova nevesta je jokala zaradi bratove nesreče, tako, da sta se dan svoje poroke brez dvoma najboljšé zabavala Petičnikov Nace in njegova Meta, ker o nesreči nista nič vedela in ju tudi zadela ni. Dopoldne jih je

mного sodilo nasprotno, a resnično je, kar so trdili že stari, naj dneva nihče ne hvali pred večerom.

V.

Gōri, gōri, Toman star'!
V našem borštu luč gorí
Za gotov' se čud' godí.

Národna.

Okrogelski Sod je najbolj ljubil one vaščane, ki so mu dali največ skupiti. Pustotnikov Tilen pa je že dva meseca živel v Okroglem, toda s Sodom še nista imela prav nobene kupčije. Tilen je namreč povsodi gledal na krajcar. Dobička ni dajal Sodu, marveč naklonil ga je rajši sebi in zato kupoval sol, kis in podobne stvari v Ljubljani na debelo. Pijanec pa tudi ni bil, in nikoli ga potemtakem ni bilo k Sodu.

Le-ta ga torej ni mogel, in če se je pogovor sukal o Tilnu, rad je rekel katero zoper njega. Sod je zvedel veliko novic, to je bila resnica; mnogokrat si je pa kakšno tudi kar na lepem izmislil, kakor mu je kazalo. Vselej ločiti, kaj je drugje zvedel, in kaj je uganil sam, bilo bi silno težavno. Tako menda pač ne bo nikoli dognano, ali je lagal ali je resnico govoril, ko je pripovedoval o Tilnovem odhodu od doma.

„Kar ni bilo pribitega, prav vse je pobral in stlačil v skrinjo: dve leščerbi, nekaj srpov in celó vse žlice. Oče mu ni branil, ker je vedel, da bo vsega gotovo potreboval pri hiši, kjer ni drugega kakor gole stene; samo za žlice se je zvečer jezil, ko ni imel s čim močnika jesti. „Jedno žlico naj bi mi bil pa vendar pustil“, dejal je in pil močnik.“ To dogodbo je Sod nekaterikrat povedal in kmalu se je prijel Tilna priimek Žličar. Nobeden človek mu ni rekel več ne Tilen, ne Pustotnikov, temveč vse vprek ga je klicalo za Žličarja — kajpak, če ni slišal. Zvedel je pač, kaj si pripovedujejo o njem, pa se ni zmenil za take marnje. Sploh je živel tako, kakor bi mu bili vsi Okrogljani ptujci. Govoril je le najpotrebnejše stvari, delal pa pridno in neprenehoma, kakor bi bil železen.

Pa da je bil drugačen, kakor drugi Okrogljani, to se ljudem še ni tako čudno zdelo, ali da je tudi Urša, njegova žena, tako samosvoja postala, ni jim šlo nikakor v glavo. Sod je trdil, da je puščoba nalezljiva. No, Urša še nikoli ni bila posebno živa, toda odkar je bila Tilnova žena, hodila je čisto svoja pota. Zjutraj je možu skuhala, če mu je — znal si je namreč tudi sam — potem je pa po navadi hodila delat h Grebenu. Po večerji pa se je vračala zopet domov ter prinašala toliko prihranjenega kruha, da ga je imel še mož zadosti. Tako je nekaj prislužila ona z delom, nekaj pa on z

mizarstvom. Po pravici so torej govorili, da je Žličar denaren. Koliko ima, tega sevé ni mogel povedati nihče. Pa saj tudi niso vedeli, kje kupuje krompir, kje dobiva moko in druge take reči, in zato jih je še bolj mikalo njegovo skrivnostno ravnanje.

Mnogokrat so povpraševale ženice Kotarjevo Uršo ali Bremenčkovo Mico, kako in kaj je z Žličarjem, pa še ti dve nista zadovoljili njih radovednosti.

„Vsak v svojem koncu smo in se ne me-nimo drug za drugega“, odgovarjali sta kar na kratko.

Micin Peter je pa še bolj molčal. „Naj počne, kar hoče“, ogibal se je vsem vprašanjem, „jaz sem vesel, da me ne moti, za njim pa ne gledam.“

Nekega jutra je bilo na zidu in na vratih Prvinove koč naslikanih vse polno žlic. Okorna roka pa ni podpisala svojega gospodarja, zato je ostalo neznano, kdo je hotel tako hudo-mušno olepšati Žličarjevo stanovanje. Najbrž je to storil kak radovednež, ki pa ni zvedel, kar bi bil rad. Tilen se ni nič jezil, nič brisal, ampak pustil, kakor je bilo, ter s tem mirnim vedenjem dosegel, da slikar ni več ponavljal svoje umetelnosti.

Tilen ni zahajal v družbo, zato so pa kmalu drugi hodili v njegovo koč, zlasti zvečer. Takih ljudi je šteje namreč vsaka vās več kakor dovolj, ki radi vzamejo denar na posodo. Tudi Okroglo ni bilo brez njih. Ti so torej Tilna ali Žličarja hodili prosit posojila. In on je posojeval ter za vračilo prejemal žito ali moko ali kar je bilo, samo, da je bilo več vredno kakor posojeni denar. Če ni bilo drugače, kupil je tudi kako stvar, samo ta napaka se ga je držala, da ni hotel drago plačevati.

Jesenskega večera je bilo; prav zgodaj se je naredila tema, pa gosta tema. Mizar Štefan, ki je bil žejen večkrat, kakor je bilo prav, in je za gašenje svoje žeje več potrosil nego prislúžil, čakal je komaj teme. Ko se je dobro stemnilo, nesel je k Žličarju vrečo pšenice prodat. Da bi ga nihče ne videl in ne srečal, šel je prav za Grebenovim skednjem; na ovinku Prvinove koč se mu je zdelo, da nekaj šumi tam med češpljami. Ozre se tje, in lasje mu stopijo po koncu.

Bled, suh obraz v beli péči se je vzdigal kakor duh tiho proti strehi. Skozi odprtine pri očeh in ustih pa se je svetila mōtna luč. Štefan se ni bal vsake sapice, pred to prikaznijo pa je vendar le zamižal. Še jedenkrat se je ozrl, pa ni videl nič več.

„Bog daj vsem dušam v vicah večni mir in pokoj!“ zašepeče, potem pa smukne, kot

bi ga veter nesel, v kočo, da v temni veži prevrne škaf vode.

„Kdo je?“ ogласi se z jednega konca Tilen, z drugega Bremenčkova Mica.

„Jaz sem“, reče Štefan brez sape, „pa vam povem, da me je strah. Tam-le za ogrom sem videl čudno glavo, ki je nekako rastla in brž nato izginila.“

„Béži, béži!“ zavrne ga Tilen. „Kaj kvasiš o strahovih! Meniš-li, da smo tako lahkoverni?“

„Reci mi bojazljivec ali šema ali kar ti drago, jaz pa le trdim, da je bil strah.“

„Kakšna glava pa je bila?“ pozveduje Kotarjeva Urša.

„Ženska, bolj starikasta“, pripoveduje Štefan.

„Oh, Mica, kaj, če bi stara Grebenka nazaj hodila?“ reče Kotarjeva Urša.

„Lahko, čisto lahko, ker je tako nanagloma in neprevidena umrla. Ni bila hudobna žena, pa nekaj ima vsak človek slabostij. Saj še pravičnik sedemkrat greši, kakor nas učé v cerkvi“, sodila je brž Mica, češ da bi utegnila biti ta prikazen rajna Grebenka.

„To ni nič, poglejmo, da vidimo, kaj je“, silil je Tilen.

„Strahove bi hodil gledat, taka predrznost bi bila pregrešna“, zavrnila ga je brž Kotarjeva Urša, in tudi njegova Urša mu je dejala, naj pusti vse v miru.

„Saj res“, udal se je, „če je kaj na tem, pokazalo se bo že še.“

„Nekaj pšenice bi ti ponudil“, pričel je sedaj Štefan, ki ga je strah minil.

„Noter stopiva“, povabil ga je Tilen. Ženske pa so šle v nasprotni konec.

„Urša, kaj pa ti misliš o tej glavi?“ izpraševala je Bremenčkova Mica Tilnovo ženo.

„Ne vem, kaj bi dejala“, dvomila je ta, „z onega sveta se ne pride tako lahko.“

„Jaz sem pa slišala“, pridruži se njenemu mnenju brž Kotarjeva Urša, „da je hujše priti iz večnosti, kakor bi bil premlet z desetimi mlinskimi kameni.“

„Molitve potrebuje rajnica“, pravila je svojo misel Bremenčkova Mica, „toda kdo pa kaj

moli zanjo? Greben? Saj še zase ne. Drugi pa tudi ne.“

„Le pomisli“, ogласila se je zopet Kotarjeva Urša, „koliko je pograbil po nji denarja, pa ni dal nič za maše. Če se res prikazuje, sedaj vendar ne bo tak, da bi ne pomagal materi iz vic.“

„Tak je, tak“, obsodila ga je Mica. „Meniš, da bo verjel? Nič, smejal se bo in še pogledat ne pojde.“

Tačas sta se pogodila Štefan in Tilen za pšenico. Prvi je bil že sicer namenjen k Sodu, sedaj se mu je pa dozdevalo, da ga veže dolžnost, da pové, kaj se mu je primerilo. Tilen ga je nekoliko spremil in potem še trenutek postal na pragu, da je dajal pogum Štefanu.

„Sod, veliko si že slišal, take pa še ne“, bahal se je Štefan v krčmi.

„No, le prav debelo se zlaži!“ podražil ga je Sod.

„Tisto bi bolje ti napravil, jaz nisem vajen lagati. Vendar novica je taka, da je še nismo slišali jednake v Okroglem.“

„Ali res kaj veš?“

„Gotovo. Pomisli — stara Grebenka nazaj hodi.“

Sod je počasno izgovoril vso novico in poudaril vsako besedo, potem šele je vprašal Štefana, kje je to slišal.

„Sam sem jo videl“, pripovedoval je Štefan dogodek za Prvinovo kočo, pa že dokaj pogumneje kakor v Prvinovi koči.

Še tisti večer so govorili po vseh okrogelskih hišah, da se prikazuje stara Grebenka. Marsikak očenaš so zmolili zanjo, precèj je bilo tudi strahú, in ta ali oni si ni upal sam iz hiše. Le Greben, ki je pri Sodu zvedel to novico, se ni bal. „Babje čenče!“ dejal je malomarno ter pil po navadi. Jednajst je že odbila, ko se je vračal domov, in prav zdelo se mu je, da se nekaj svetli tam v češpljah za Prvinovo kočo, a ni se menil za to. „Neumnost!“ zamrmral je odklepaje vrata in šel spat. Za rajno mater pa ni zmolil očenaša. (Dalje.)

Kako je?

(Slika. — Spisal P. Bohinjec.)

Za plotom se je upogibala njegova močna postava. Kopal je s skrhanim cepinom, da mu je pot lil raz čelo. Pa je položil cepin na stran ter metal z lopato nakopano gradivo. Z ro-kavom je obrisal pot, z dlanjo pa potegnil pod nosom. In zopet je hreščalo za plotom.

„Kako je, Grkav?“ povprašam ga čez plot. Sklonil se je po koncu, okrogli obraz se mu je veselo potegnil, in počasi je odgovarjal:

„A, ste vi? Tako, tako; za vas dobro, zame pa slabo. Majhna je moja ograda, in rad bi jo razširil. Ta-le griček je tukaj-le samo za na-

potje, ne raste tako nič dobrega na njem razven lapuha, ki je dober za zdravje. Prislužim malo, pridelam še manj in malo več krompirčka čez zimo ne bi škodovalo. Vse kupovati — pretrda je za denar.“

„Prav delaš, Grkavt, le koplji!“

In zopet se je čulo enakomerno kavsanje skrhanega cepina.

* * *

Za hišico se je upogibala njegova potegnjena postava. Težak cepin je trgal žilasto skalo, in široka lopata je brenčala po kameniti zemlji. Težak je metal kamenje v jarek, zemljo pa v ogrado. Večkrat je vzdihnil, dvignivši odvaljeni kamen, ter mrmral nad nerodnim cepinom. Kupil ga je na sejmu, izbiral cele pol ure, a kupil je cepin premehkega železa. In še ta lopata! Ravno kar je s cepinom poravnal zakrivljeno lopato.

„Kako je, Grkavt?“ povprašam ga izza drevesa.

Sklonil se je po koncu in, naslonivši se na cepin, pretrgano odgovarjal:

„A, ste vi? Tako, tako; za vas dobro, zame pa slabo. Hišica je majhna. Zame je že, a sam tudi ne morem zmerom biti. Zato kopljem, da bi prizidal. Premalo prostora imam v hiši. Vzdigniti je ne morem, torej jo bo treba potegniti. Sam človek tako nerodno kuha. Ženske so boljše za to.“

„Prav storiš, Grkavt, le prizidaj!“

In tolkel je dalje s cepinom po skrivljeni lopati.

* * *

Za voglom novega prizidka je slonel praznično oblečeni gospodar ter zrl doli po klancu. Režal se je kakor cigan belemu kruhu in obrvi je potiskal gori in doli, kakor bi oblal. Tam doli po klancu pa se je premikala ženska postava s postarnim moškim. Oduren je bil pogled in zoprno vedenje opaževalčevo, toda v prsih mu je koprnelo pomlajeno srce.

„Kako je, Grkavt?“ povprašam ga s ceste.

Začudivši se je pogledal, stresel se, a zaupno izpregovoril:

„A, ste vi? Tako, tako; za vas dobro, zame pa slabo. Poglejte jo, tam-le doli gre tista, ki bi bila zame. A jaz nisem zanjo, pravi. Na ogledih je bila s svojim stricem. Škoda, dobra gospodinja bi bila! Že toliko časa sem mislil nanjo, tak lep vrtiček sem ji napravil, stezice posul z drobnim peskom, izbico sem ji izgotovil kakor škatljico, vse, vse“ — oko mu je poroselo ob teh besedah. „Pa kaj mi je rekla? Jaz sem ji dejal: ‚Pred pustom se ptiči ženijo, gajbica je že pripravljena zanje!‘ Ta poredna Majdica pa mi je odgovorila: ‚Ptiči naj se le

ženijo, ptičice pa se ne bodo!‘ Stric jo je pogovarjal, jaz sem ji razkazoval, na mizo postavil ‚pohane šnite‘ in polič vina, ki ga ima naš krčmar le za otročnice. A držala se je, kakor méduka“ — zopet je oko zabliščalo v svetli solzici. „No, upam pa še, da se udasta. Samo stanoviten moram biti.“

„Prav delaš, Grkavt, le stanoviten bodi!“

In gledal je izza vogla, ko Majde že davno ni bilo na klancu.

* * *

Za hišo na tnali je sedel in se oprijemal za glavo. Jokal se je milo kakor otrok, bolečine na glavi pa so bile vedno hujše. Kolikokrat je prinesel roko raz glavo in pogledal v pest, bilo je v njej več krvi videti. Pograbil je prsti izpod ruščine ter jo pokladal na glavo, da bi ustavil krvavenje. Tema se mu je delala pred očmi in srce mu je stiskala silna bolest.

„Kako je, Grkavt?“ povprašam ga izza hiše.

Počasi se je obrnil, milo me pogledal in, pozabivši za trenutek svoje bolečine, bolestno pripovedoval:

„A, ste vi? Tako, tako; za vas dobro, a zame slabo. Saj veste, da sem se oženil. Hrepenel sem po Majdici, a nisem mislil, po čem hrepeni moje srce. Upirala se je par let moji snubitvi. Bila je visoka in upala je boljšega ženina, kakor je Grkavt. Marsikdo je povprašal za Majdo, a vzel je ni. In tako se je jelo Majdi zelo muditi, dokler se naposled ni sprijaznila z mojo snubitvijo. Kdo je bil tega bolj vesel kakor jaz? Moja stanovitnost je pridobila zmago. Predpust naju je združil. Saj veste, da sem jo imel zmerom rad. Kar je pozelelo njeno srce, zgodilo se je. Toda ona ne mara zame. Kaj bi pravil? Potrpim vse, potrpim, kakor vem in znam. A danes me je udarila z butico po glavi, da ne vem, kako bo. Mlatili smo pri krčmarjevih in končali. Zložili so mlatiči za nekaj poličev vina, in mojega zaslužka je tudi nekaj šlo po grlu. Branil sem se sicer, da ne maram in da bi rad nesel Majdici vse domov, toda niso me poslušali. Krčmar je računil in vračunal tudi meni svoj delež. Hitro je preštela Majda prislužene denarce, a ker je bistre glave, izračunila je le prehitro, da ji nisem prinesel vsega zaslužka. Izgovarjal sem se, a udari me s pestjo po ustih, in ker bi le rad povedal vse, iztrga mi cepec iz rok in z butico me udari po glavi. O joj, boli me sedaj! A ne zamerim ji. Nagle krvi je. Menda sem vreden tega, ker sem silil v zakon, za katerega nisem. Kaj sem jaz vedel, da so ženske tako hude! Saj je bila nekdanj vendar tako sladka kakor méd, moja Majdica! Sedaj pa je huda kakor priklenjen pes. E, pa kaj, potrpel bom! Kaj ne da?“

„Prav delaš, Grkavt, le potrpi!“

In mož je premišljal, kako bi se prikupil zopet svoji ženi.

* * *

Grkavt je ležal na postelji v svoji novi izbici. Ječal je od silnih bolečin v glavi. Odkar ga je Majdica pobožala z butico, ni bil več zdrav. Delal je kakor črna živina, toda bolehal je, in žena ga je zmerjala noč in dan, češ, da ni za nič. Ko pa že ni več mogel, legel je in čutil, da ne bo več dolgo. V glavi, pod lobanjo, mu je nekaj jelo gniti. Suh kakor trska je ležal pod odejo, srce njegovo pa se je jelo zopet mladiti.

Kakor hitro je Majda čutila, da je z možem pri kraju, odprla je zatvornico svoje srčne ljubezni. Tarnala je, objemala moža, tožila znanecem svojo nesrečo in stregla bolniku, kakor je mogla. „Ljubi, presrčkani mož“ je pozabil vse pretekle boleti, kesal se je, da je dobro ženo

tolikokrat razžalil, ljubezen se mu je poživila, bolezen pa shujšala.

„Kako je, Grkavt?“ povprašam ga ob postelji.

Razpokane, blede ustnice so se mu raztegile, oči so se mu zaiskrile, koščeni obraz se mu je podaljšal in mirno je odgovoril:

„A, ste vi? Tako, tako; zame je dobro. Ženo imam kakor medeno potico; česar le poželim, zgodi se mi, in žal mi je, da sem jo kdaj razžalil. Dobro je zame, dobro, ne vem, če sem to zaslužil. Zapuščam ljubi Majdici to hišico in ogrado, toda kaj je to plačilo za ljubezen, ki mi jo je ona izkazala? Dobro je zame, a še boljšega kmalu pričakujem — —. Glava mi hoče razpočiti — — Majdica, odpusti mi!“

„Prav storiš, Grkavt, le odpusti!“

Izbulil je steklene oči, koščene čeljusti so se mu potegnile, prsi so se dvignile, srce je zastalo, življenje je poteklo.

Na lovu.

(Črtica. — Spisal Janko Barlè.)

Trije so padli. Jednega je ubil gospod z Dunaja, kateri prihaja vsako leto v naše prijazne kraje na razvedrilo, drugega je podrl Jure Svedriček, lovec od glave do pête, a tretjemu je posvetil Lúkežičev Marko iz Grabrovca, kateri je tudi že marsikaterega zajca in zajčka oslobodil bednega življenja. Le Vrtinov Janez in pa jaz sva se grizla na tistem in se jezila zaradi vetrnaste lovske sreče.

Bil je jeden izmed tistih jesenskih dnij, kateri so lepi po svoje, dasi te spominjajo minljivih stvari in napovedujejo zimske dneve. Nù, pa saj še ni bilo tako kasno. Solnce je še imelo dokaj moči in sedaj že bolj blagi solnčni žarki so te nežno božali po licu; zrak je bil tih, miren; drevje je stalo žalostno; njegovi gosti, krilati pevci, so že davno potihnili, nekoliko jih je odrinilo že proti jugu, drugi so se primaknili bolj vasm; listje je rmenélo in vsak čas se je spuščal doživel list tiho na zemljo, da ondukaj počaka ostalih svojih bratov, saj pridejo vsi za njim. Tudi praprot je bila že dozorela; izmed nje je visoko vzdigoval svečaste cvetove modri svečušnik, a doli pri zemlji so se porazvrstili rmeno-modri črnoglavec, vijoličasta resa in dišeče babje dušice — zadnje gozdne cvetlice. V grmu so bili dozoreli leščniki, črnél je zímolest in rdečila se je zrela kozja povitičica. Tudi v gozdu se pozná jesén.

Posedli smo okrog. Gospod z Dunaja je sédel na star hrastov štor, a mi drugi, kamor

je kateri mogel; dežja ni bilo že dolgo, zato je bilo kaj ugodno raztegniti se po veliki travi. Jeli smo obedovati — skromno po lovsko. Svedriček je odprl gospodovo torbo; ej, bilo je tu borme tudi okusnih stvari: lepo pečena raca, kos sira, mehka gibanica, a kar je glavno, precejšna posodica zlate kapljice — rujnega vinca; Vrtinov Janez je privlekel debelo navličénko¹⁾, ta kruha, oni kos suhe slanine, in tako je bilo vsega obilo. Domóv nismo hoteli — na lovu bolje tekne mrzla kost kot domá najboljša pečenka. Vrh tega se nam je hotelo še vsem loviti: onim trem, ker jih je bodril uspeh predpoldanskega lova, Vrtinovemu Janezu in meni, ker ne bi bila rada prazna domov.

Prvi glad se je potolažil.

„Malo zajcev, malo“ — počél je Vrtinov Janez, da se izpriča.

„Ha, ha, zakaj pa nisi streljal?“ zasmel se mu je gospod z Dunaja. „Morda misliš, da pristopi vsak k tebi, postavi se vojaško in ti poreče: ‚Strašni lovec ti, Vrtinov Janez, tukaj se ti ponižno predstavljam, streljaj me!‘ Kaj bi tisto, reci rajši, streljati ne znam!“

Vsi smo se glasno zasmeli, še celó jaz, kateri bi bil že iz znanega vzroka najrajši pritrdil Vrtinovemu Janezu.

„Ej, ni jih, ni“, zagovarjal se je zopet oni, „hej, kaj mi ni oče tolikokrat pripovedoval, da

¹⁾ Mesena klobasa, ker se navlači; zóve se tudi mastnica.

jih je bilo poprej več? Kaj kleka vem, kako je že takrat bilo — vračal se je pozno iz gore domov, hm — takrat je zagledal tam na razpotju, kjer se gre iz Grma v Zemelj — celo procesijo zajcev. Korakali so paroma, a vodil jih je bel zajec. In prav nič se niso bali očeta, kakor da so vedeli, da nima puške — —“

Pa zopet se je smejal gospod z Dunaja. „V gori pri kleti praviš da je bil popreje tvoj oče? Nù, potem pa že verjamem, da je zajce videl; pa ne po cesti, temveč po njegovi glavi so skakali. Le veruj mi Janez!“

Zopet je hotel Janez nekaj odgovoriti, a oglašil se je Lukežičev Marko, že precej prileten možiček. Rekli so mu tudi Štandar, t. j. po belokranjsko: žandár, ker je nosil preje po zimi dolgo vojaško suknjo, pa so se ga bali vsi lovski tatje, ko so ga od daleč zagledali, misleč, da je orožnik. „Beži, beži, štandar gre!“ začulo se je, in najlepši lov jim je splaval po vodi. Ta naš Štandar je bil dolg, tenak, zagorél v lice; koža mu je bila že precèj nagubana, obrvi je imel dolge, oči majhne, črne, globoko notri v jamicah, a tudi zobje so se že poslavljalji od njega. Ne vem, kako je bilo s kočniki, to vem, da sta mu manjkala dva od spredaj, in tje v ono praznino je zatikal malo pipico. Hm, bil je siguren, da je ne izgubi, ker od zgoraj in zdolaj sta pritiskali čeljusti, kateri sta se tudi vedno bolj približavali druga drugi; od strani so jo varovali drugi zobje. Da vse povém, omenim, da se je bavil v prostih urah, t. j. kadar ni bil na lovu, s pokrivanjem streh. Zakaj pa ne bi: dve ‚cvancige‘ na dan, pa dobro jesti in piti! Še jaz bi postal krovec, da umém!

Torej oglašil se je Lukežičev Marko, pljunil jedenkrat debelo na stran, potem pa zopet zataknil pipo v oni prostorček med zobmi in dejal:

„Pa brez zamere, gospod, brez zamere! Tega ne vem, kar je videl Janezov oče, ali jaz sem še kaj drugega videl. Ne bi želel videti v drugo kaj takega; mislil sem, da ne bom nikdar več videl lova, še manj pa še kdaj streljal. Ni takó brez vsega, ne!“

„Nù, da čujemo, nù, kakó je bilo?“ govorili smo mi drugi, smeje se, Lukežič se je pa vèdel resno, pljunil v drugo in pripovedoval:

„Na sam badnjak¹⁾ je bilo. Ljudje, jeden v goro po vino, drugi v Metliko po meso; ženske so pospravljale in pekle pri domu, a jaz puško na rame in hajd na lov! Baš ta-le pihalnik, kakor ga imam sedaj, imel sem takrat in krenil kar v Otoško lozo. Snega je bilo jedva za dva prsta, skoraj sem spodil zajca in

ga podrl — seveda je bilo tako tihotapski, — takrat sem zahajal tudi jaz še brez pravice na lov. Ej, evo dobre pečenke za božič, mislil sem si in se odpotil domov. Vendar hudobec — ,poteri ga sveti križ‘, — ni miroval v meni. Ko se je dobro zmračilo, jaz zopet v gozd! Nisem šel daleč od vasí, sedel sem na nekakov štor ob poti in čakal. Mrzlo ni bilo, oblečen sem bil dobro, a vedel sem, da mora ondód priti, če je le zajec. Čakam, čakam — zamán. Brez zajca pa res ne grem domov, dejal sem in zopet čakal. Bilo mi je naposled jako tesno pri srcu in mislil sem to in ono. Ej, badnja noč, sveta noč! Obudile so se v meni vse pripovedke o badnji noči, kar sem jih kedaj čul. Znal sem, da se blago¹⁾ ta večer med seboj pogovarja in da je čuje oni, kateri ima pri sebi praprotno seme, nabrano na kresni večer; spomnil sem se pripovedke o hlapcu in gospodarju, ki sta izorala v tretji brazdi tretjega kraja veliko kačo — svojo gospodinjo in ji z ótiko prerezala glavo; znal sem, da tega večera hodijo okrog vsakovrstne zverí, posebno pa klepice ali čarovnice: torej ni čudno, da mi je prihajalo tesno v takih mislih. Evo, drugi božji ljudje so se lepo krščanski zabavali doma, molili in prepevali vesele božične pesmi, a jaz — lovski tat — čepim v gozdu na štoru in čakam zajca. In vendar sem ostal ondi, strast je že preveč zavladala v meni, da bi bil šel domov; hotel sem počakati zajca, pa če bi ga čakal tudi do drugega jutra.

In vendar nič, nikakor ni te uhate, kratkorepe mrcine.

Nebó se je posulo z zvezdami, lesketalo se je koló sv. Katarine, gostožilci so se že visoko pomaknili. palica je trepetala, migljalo je sto in sto lučic dolge rimske ceste. Bilo je mrzleje. Iz naše cerkvice se je oglasilo milo, premilo zvonjenje in vabilo dolgo časa pobožni narod k slovesni božji službi, k polnočki. Videl sem v daljavi lučice, ljudje so si svetili po cesti, dasi je bila jasna noč, da jim je pot v cerkev lepša in slovesnejša. Tudi meni je reklo nekaj: „Ajde, Marko, stopi, stopi, pojdi tudi ti v cerkev, bodi kristijan!“ A jaz, jaz sem poslušal ono prijazno zvonjenje, vendar v cerkev nisem šel; peklenšček me ni pustil, čakal sem zajca.

Potihnili so zvonovi, še vedno nič!

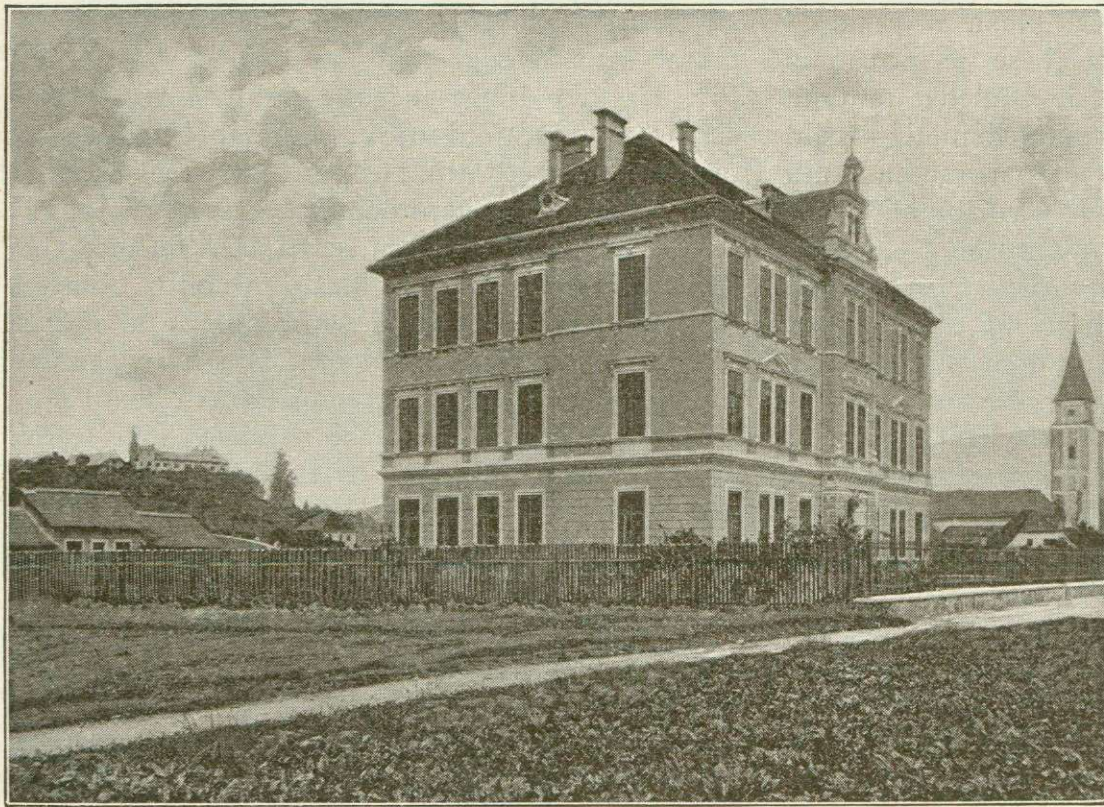
Toda kaj je to?

Borme zajec, pravi pravcati uhati zajec. A kaj je ono — hm, tudi ono je zajec, a tam — zopet zajec, zajec, zajec — jeden, dva, tri — — klek jih odnesi, kdo bi jih preštel! — — Streljaj Marko, streljaj, gáda ti vidim! Vzdignem puško, pomerim v prvega, nategnem, sprožim

¹⁾ Badnjak je dan pred božičem.

¹⁾ Živina.

Slovenska šola v Št. Rupertu pri Velikovcu.

— — klep, nategnem drugikrat, klep, zopet klep, klep, klep! Kakov je ta bes? Pregledam — vse je v redu, denem drugo kapico gori, hm, zopet klep! — — pogledam zajce, a zajci okrog mene, ne bojé se me nič, pa plešejo, kolikor morejo z onimi dolgimi, kosmatimi nogami. Nù, kaj takovega nisem slišal še svoj živi dan. Marko, kaj je to? Ne znam, kako je prišlo, klobuk se mi je privzdignil sam, takó so se mi oščetinili lasje, butil sem svoj pihalnik v one zajce, pa béži Marko, béži, kolikor so me noge nesle. Bežim, bežim, kar začutim nekaj za seboj, smuknilo je na moj hrbet. Ogledam se, hm imel sem kaj videti! Živ jarčiček mi je sedel na hrbtu, dobro se še spominjam dolgih rogov in pa šilaste, kosmate brade — sama peklenska hudoba je bila, Bog

imel dve veliki luknji, od hudobčevih nog: če sem ju zašil po dnevu, bili sta drugega jutra zopet predrti. Nisem ju mogel zakrpati. Tistega mi pa nobeden ne dokaže, da niso takrat zajci plesali in da me ni hudobec jahal, za kazen, ker nisem spoštoval badnjega večera. Hvala Bogu, da sem ostal živ!“

Baš je hotel gospod z Dunaja nekaj izpregovoriti, ko sta se oglasila v bližini naša dva lovska psa: Kotež in Židov — spodila sta zajca. Nù, ko začuje lovec tako muziko, pozabi vse; odhiteli smo vsak na svoje mesto, o Markovi pripovedki pa nismo več razpravljali.

Bila nam je sreča mila: ko smo se proti večeru domov vračali, nosil je vsak svojega zajca — Lukežičev Marko pa še celó dva. Kaj se hoče, bil je star in izkušen lovec.

nas je varuj! Ej, Marko, vidiš kazen božjo, zakaj loviš v badnji noči! Napravil sem v naglici križ, velik, da bi se ž njim zadovoljila tudi stara Doltarca, vzkliknil: „Od mene, peklenska pošast!“ in jo treščil ob tla. In zopet Marko béži, beži! Še ozreti se si nisem upal. Kakó je bilo potem, ne vem: to vem, da so me našli nezavednega ljudje blizu cerkve, ko so se vračali od polnočnice.

Že je davno ozelenelo drevje in polje se je nakitilo s pisanimi rožicami, ko sem okreval. Govorili so, da se mi je mešalo, in res nisem bil nekoliko mesecev pri sebi. Na suknji sem

Svojemu ptiču.

(V Bohinju.)

Preljubi moj ptiček, kako se počutiš,
Kakó ti kaj drôbence bíje srcé
Na oknu neznane ti sobe? Mar slutíš,
Da zopet drugjé sva, oh, daleč drugjé?

V samôtnem Bohinji, kjer beli snežniki
Dotikajo skoro se modrih nebes,
Pastirjev planinskih odmevajo kliki,
Zvonôvi od črede pozvanjajo vmes.

Kjer Bistrice vali se pénijo čili,
Kjer jezera temno počiva okó — —
A kaj bi te govori moji bodrili!
Ti poješ, kot nékdaj, glasno in lepó.

Ti poješ ob meni, kot pel si pred leti,
Ko zrla pred sabo sva vinske goré,
Le redko zelenje na skalnatem sveti,
Šumôta nobenega bistre vodé.

Ti poješ ob meni, kot pel si ob časi,
Ko v Láhinjo nama pogled je strmel;
Na njenem pobrežju so slavčevi glasi
Zveneli, ko solnčni je žarek zašel.

Ti poješ ob meni, kot pel si za dôbe,
Ko gledala cerkev sred belih sva hiš,
Ob hramu cerkvenem ovenčane grôbe,
Na grobih ovenčanih kamen in križ.

Ti pel si, jaz s tabo mladosten sem peval,
Kar vselej mi vêlel nemirni je duh;
In kakor jaz tvojega nisem umeval,
Ni mojega petja umeval tvoj sluh.

A naj mladoletje sijalo je z neba,
Naj ljuto vršal je jesenski vihár,
Naj cvetje morila je strupna ozeba —
Vir pesmij ni nama usahnil nikdár.

In pela še bodeva v glasu nekdanjem,
Še pela, da v smrti zajameva mir.
Ne v lepi prirodi, ne v svetu zunanjem,
V najnótranjih prsih kipí nama vir.

Anton Medved.

Ob stoletnici Riharjevega rojstva.

(Spisal J. Levičnik.)

(Konec.)

Sedaj pa še kaj drugega! V koliki meri se dandanes po slovenskih cerkvah še pojó Riharjeve skladbe, pač ne morem določno povedati. A trditi menda smem, da se Riharjeve skladbe preveč zanemarjajo in da se s tem zaslužnemu možu dela krivica. Nemški skladatelj Jan. Mih. Haydn je svoj mašni napev „Pred stolom Tvoje milosti“ sestavil pred več nego sto leti. Dunajčani n. pr. imajo toliko spoštovanja in vneme do te skladbe, da omenjeno pesem malone vsak dan slišiš v dunajskih cerkvah. Oglejmo si pa Riharjev mašni napev: „Bog, pred Tvojim veličastvom“, in izrecimo po vesti in pravici: Katera maša je lepša? Ako Riharjeva ni lepša, slabejša pa gotovo tudi ni. In vendar je bajè na moč potisnjena v kót. Žalostno! Kar pa se godi s cerkvenimi pesmami Riharjevimi, godi se še v večji meri z njegovimi svetnimi skladbami. Že več let zasledujem po časnikih, kaj se bo pelo pri raznih koncertih; marsikaterega skladatelja duševni plod sem našel postavljen na „dnevni red“: jedino le Riharja prezira vse. Ali bi ne bilo prav, da bi se bila letos ob stoletnici Riharjevi spomnila domačega skladatelja naša sicer tako vrla „Glasbena Matica“? Njegova napeva *Savici* in *Peričnik* bi pač niti doma niti drugodi ne delala Slovencem sramote.

Ako primerjamo sedanje skladbe z Riharjevimi: ali so res toliko boljše, da smemo zaradi njih pozabiti Riharja? Ali je res ta ali oni izmed današnjih slavlencev presegel Riharja? — No, o tem dovolj! Upamo trdno, da pride čas, ko bodo njegove skladbe med našim narodom zopet oživele ter zadobile vnovič spodobno veljavo.

Ako si ogledamo Riharja še po drugih stranéh, vidimo ga povsodi moža na pravem mestu. Ako so kje potrebovali dobrega svêta za napravo novih orgel ali njih popravo, ali če so si kje želeli omisliti nove zvonove, obrnili so se k Riharju za dober svêt. Pa ne le z dobrim svêtom je stal v takih potrebah rad na strani, ampak posegel je vmes tudi rad z lastno roko. Orgle šenklaške cerkve je po večjem le on sam uglaševal. Da, — polotil se je celó poprave in pa uglaševanja zvonov. V Polhovem Gradcu so bili napravili velike nove zvonove. Kajpada je Rihar želel za svoj rojstveni kraj kaj izvrstnega. A liv se v harmoniji ni bil popolnoma posrečil, kar je Rihar potem s piljenjem izpopolnil, kolikor se je pač dalo.

Ptuji pevci in godbeni umetniki so se radi oglašali pri Riharju, kadar so prišli v Ljubljano. Jedenkrat n. pr. se je izkazoval vprîčo njega neki umetnik na novem, po njem izumljenem muzičnem orodju; drugikrat pa so koncertovali pred njim neki tirolski pevci. — Tudi drugim ptujim gospodom, čeravno ne vselej duhovnikom, je bilo Riharjevo stanovanje rado odprto. Zlasti jednega dogodka ne smem prezreti. Za časa, ko je bil pok. provikarja dr. Ig. Knohleharja srednje-afrikanski misijon na vrhuncu svoje slave, je bila vkljub očividne gotovosti, da ondotno podnebje nikakor ne ugaja Evropcem in osobito ljudem naših krajev, vendar vnema za taistega in njegovo vdeležbo med našim narodom prav zeló velika. Leta se sicer ne spominjam več natančno, kdaj se je odpravljala večja ekspedicija naših rojakov in tudi nekaj Tirolcev v notranjo Afriko, toliko pa vem, da se je pred odhodom iz Ljubljane zbrala

vsa pri Riharju. Med tem, ko se je v sprednjih dveh sobah odhajajočim nekoliko postreglo, prišlo je pevstvo šenklavškega kora skrivaj skozi stranska vrata v zadnjo sobo, ter čisto nepričakovano zapelo ganljivo-milo odhodnico:

Z Bogom! vi rojaki blagi!
 Z Bogom! bratje nam predragi!
 Čez morje široko,
 Nezmerno globoko
 Ponesejo vas valovi
 In Egiptovski bregovi
 Vas bodo sprejeli!
 Oj z Bogom preljubi!¹⁾

Ta pesem je bila skovana kar v hitrici, kar pri rajnem Riharju ni bilo nič nenavadnega. Nekaj jednakega je zvršil pokojnik jedenkrat tudi na Dobrovi, in sicer v jutro nove maše rajnega Martina Tomca, poznejšega suhorskega župnika. V jedni sobi je on komponiral naprev, v drugi sobi pa je sestavljal rajni Andrej Praprotnik na to melodijo besede (tekst), kar se je potem oboje pelo v cerkvi pri novi maši.

Rihar je imel v življenju veliko prijateljev. Ako začnemo ž njegovim višjim pastirjem, slavnim škofom Antonom Alojzijem Wolfom (kateremu je bil Rihar tudi izpovednik), dobimo jih med vsemi duhovskimi in posvetnimi vrstami cele Slovenije. Brez števila je bilo onih, ki so Riharja spoštovali in ljubili. Škofu Antonu Alojziju so bile Riharjeve skladbe na moč priljubljene. Ko je n. pr. posvečeval na novo ustanovljeni župni cerkvi na Metliškem: v Suhorju in Dragatušu²⁾ in predelano na Radovici, vozil se je vse dni za njim izboren kvartet, da je s prepevanjem Riharjevih prelepih kompozicij poveljeval te redke cerkvene slavnosti.

Milosrčnost Riharjeva do ubožcev je bila sploh znana. Rad je podpiral z milodari uboge siromake; skoro bi smeli reči, da je svoje zaslužke sproti izdajal. Še bolj usmiljen je bil do dušnih siromakov, grešnikov, katerim je v izpovednici z neumornim in neutrudnim izpovedovanjem lajšal dušno bēdo. Posebno rad je bil v pomoč bolnikom.

¹⁾ Ves tekst, osmero odstavkov, — menim, duševni plod rajnega gosp. Janeza Volčiča — je z napevom vred natisnjen v zvezku Riharjevih skladb: *Venec čveteroglasnih pesem* na zadnji strani. Napevu se je poznejši čas podtaknila pesem: *Zadnji majnikov dan*:

Z Bogom! dan's Marija pravi,
 Z Bogom! ljubo Vas pozdravi

in je natisnjena v Jeranovi zbirki: *Svete Pesmi, četerter bukvice*, str. 156. — Pis.

²⁾ V obeh krajih so bile po načrtih tedanjega slovečega metliškega dekana g. Vinc. Vovka čisto na novo postavljene: cerkvi, župnišči in šoli; v Radovici so predelali podružno cerkev v župno, prizidali pa na stroške škofove novo župnišče in menda tudi šolo.

Zopet druga lepa čednost Riharjeva je bila velika gorečnost v češčenju Marije. Živ dokaz so nam v to mnoge prelepe pesmi, ki jih je zložil njej v čast. Marijine božje poti je rad obiskoval. Na Dobrovo, na Šmarno goro in drugam je jemal s seboj celó svoje pevstvo, da je s tem poveljeval Marijino čast. — S kratka: Rihar je bil velik glasbenik, a bil je tudi kreposten kristijan in goreč duhovnik.

Rihar je bil čvrste in trdne narave. Človek bi bil sodil, da doživi visoko starost. A ni bilo tako. 61 let star je jel bolehati. Izprva mu je začel nagajati protin pri prstih na rokah, kar je organistom vsekako neprijetna stvar. Rihar je bil ob tem še vedno orglam kos, vendar bi se bil rad iznebil te neprijetnosti. Iskal je pomoči v raznih kopališčih. V prvi polovici meseca kimovca l. 1857. sem ga našel v Laškem Trgu na Spodnjem Štajerskem. Iskal je zdravja tudi še drugodi, a žal, ni ga našel. Bržkone je jel protin vplivati tudi na notranji organizem; pešal je od dné do dné. Vendar se je silil še vedno v svoja dela in opravila, dasi s težavo. L. 1862. je šel še vesel v Dobovec pod dolenskim Kumom, da bi poskusil ondotne zvonove. Pa, — vrnil se je bolan domov in odslej je čim dalje bolj hiral. L. 1863. v postnem času je naraščala bolezen z vsakim dnem. Veliki teden je vodil še cerkveno petje, tudi orglal še velikonočne praznike, a potem je legel na bolniško postelj. Za smrt ga je pripravljaj rajni gosp. Köstl, tedanji župnik šentjakopski, stregel pa mu je v smrtni bolezni jedini še takrat živeči brat Anton. Še v dan pred smrtjo je izrekel želje, da bi še rad delal Mariji v čast, rekoč: „Še nisem dosti delal; ako mi ljubi Bog podeli zdravje, še bom delal v čast Marijino.“ Naslednji dan, v petek dné 24. malega srpana, proti 6. uri na večer je izdihnil v navzočnosti tedanjega stolnega kapelana in sedanjega lazarista gospoda Karola Heidricha svojo blago dušo v roke Stvarnikove. Pogreb se je vršil v nedeljo, dné 26. malega srpana, proti večeru. Predno so truplo položili v krsto, poklicali so fotografa, posadili pokojnika jako prikladno k njegovemu glasovirju, dali mu v jedno roko himne, v drugo ubiralne vilice, in v tej poziciji ga je fotograf dobro vpodobil. O pogrebu pišejo „Drobtinice“ l. 1888., str. 116.: „Mrliča so nesli gimnazijski dijaki. Spremljala ga je k sv. Krištofu nebrojna množica iz vseh stanov, gotovo nad tisoč; zadnjo čast so mu skazali med drugimi tudi narodni prvaki, tedanji župnik stolne cerkve Jožef Zupan, mnogi korarji in duhovniki iz mesta in z dežele. Pri pogrebu so peli bogoslovci same Riharjeve pesmi. Zasula se je zemlja nad truplom za-

služnega „mojstra pevcev“, marsikatera solza je kanila na gomilo umetnikovo.“

Sožalne spise so donašali vsi slovenski časniki o prezgodnji izgubi tako izbornega skladatelja. Posebno lepo ga je počastil rajni šolski voditelj Andrej Praprotnik s to-le pesmico:

*Solžice pri pogrebu preč. duhovnika gospoda
Greg. Riharja*

*zakristana in orgljarja v ljubljanski stolni cerkvi in
slavnožnanega slovenskega skladatelja.*

Tamni oblaki nebo so pokrili,
Sape večerne drevesca vijó,
Glasi z zvonikov bučijo nam mili, —
Častno mrliča pogrebci nesó. —

Tebe tak' tudi, oj mojster preslavni,
Kladvo mrtvaško zabílo je v les.
Tvoji zdaj prsti, pred čuda stvarjavni,
So zakovani v nemilo nam vez.

Kaj je zakladov za Tabo ostalo!
Mnogo Si zlatih nam strunic navil:
Cerkev, domovje olepšal Si zalo,
Rajskih Si dokaj čutil nam rodil!

Sladko počivaj zdaj v tihi gomili,
Naše solze jo obilno rosé!
Slavni spominek napevi vsadili
Tebi so — krasno bo tvoje ime!

Žalovala pa po rajnem Riharju ni le Ljubljana, ampak — smemo reči — ves razumni slovenski rod. Skoro po vseh župnijah mu je zvonilo, v mnogih cerkvah so opravili za njim tudi cerkveno-mrtvaške molitve in črne sv. maše. To je bil pač očiten dokaz splošne narodove žalosti po svojem ljubljencu.

Ta čast gre našemu narodu, da zaslužnih mož ne pušča rad brez grobnih spominikov. Sestavil se je kmalu po Riharjevi smrti odbor, ki je vzel to zadevo v roke, ter nabiral denarne doneske. Kmalu se je nabral v to potrební denar. Kameniti spominik je izdelal iz kraškega marmorja v bizantinskem zlogu kamenosek Ignacij Toman. Pod vrhom je uravnan pozlačeni kelih v znamenje, da je bil pokojnik mašnik; pri dnu pa je ovenčana zlata lira z notami njegove prelepe pesmi: „Non, non morietur in aeternum“. Slovenski grobni napis, katerega je sestavil, če se prav spominjam, rajni monsignor Luka Jeran, se glasi:

Gregor Rihar,

*mašnik, zakristan in organist v ljubljanski stolni
cerkvi, prvi slovenski pevskladnik.*

*Rojen v Polhovem Gradcu 1. sušca 1796, mašnik
posvečen 29. vel. srpana 1829, umrl v Ljubljani
24. malega srpana 1863.*

Vikšal z glasi Božjo čast si, pel Marijo,
Si preslavlil sebe, narod svoj,
Pevoskladi Tvoji v daljni svet slavijo
Neugasljiv spomin ostane Tvoj!

Postavili spoštovalci.

Spominik so slovesno blagoslovili dné 3. listopada l. 1864. Taisto jutro ob 9. uri je služil tedanji stolni prošt Ant. Kos pri sv. Krištofu slovesno črno mašo, pri kateri je bilo veliko občinstva iz Ljubljane in z dežele, da bi še jedenkrat počastilo pokojnika. Po končani maši so opravili predpisane cerkvene molitve. Ko se je poslednjič odpela še pesem: „Ego sum resurrectio“, zapustili smo sicer gomilo in pokopališče, spomin na Riharja pa je ostal neizbrisljiv v srcih vsem nam onim, ki smo poznali njega in njegove vekovite skladbe.

Ptuj.

(Krajepisno-zgodovinska črtica. — Spisal o. H. Šalamun.)

(Dalje.)

Zraven solnograških nadškofov imenujejo se še drugi dobrotniki tega samostana, tako: Matilda, soproga Friderika Ptujkega, Bernard in Ulrik, gospodje Ptujski, Bartolomej Pottendorfski, Otto in Wulfing Stubenberški in drugi. Prvi dominikani so prišli iz Brez (Friesach) na Koroškem pod priporjem, imenom Otto (Gromatika); njihova cerkev je bila ob jednom določena za poslednje počivališče plemenitih gospodov Ptujskih.

Ves čas svojega obstanka je ta konvent jako čislala duhovna in posvetna gospôda.

Nekateri redovniki tega samostana so sloveli kot svetniki in so tudi v svetosti v Ptuj umrli. Henrik, dominikan ptujski in brat vojvode Filipa koroškega, je bil izvoljen škofom kiemskim (von Chiemsee) l. 1252. Celó papež Janez XXII. se je potegoval za samostan leta 1324. v neki hudi pravdi, katero so imeli dominikani z višjim dijakonom Rudolfom „de Soin“ ter je krškemu škofu Henrik III. ukazal, naj posreduje v tej stvari.

L. 1438. 6. prosinca je umrl v najlepši dōbi slavni Friderik V. Ptujski; pokopali so ga z veliko slovesnostjo pri dominikanih. Grobni spominik¹⁾ se sedaj nahaja v ptujskem gradu na desni strani pri vhodu. Ž njim je izmrla slavna rodovina Ptujskih gospodov.

L. 1443. so se ptujski dominikani zavezali s studeničskimi dominikankami vzajemno v dušnih stvaréh pomagati si, in l. 1461. so si dominikani in minoriti razdelili svoja posestva v Podlehniku in Gojkovi.

L. 1574. se je vršilo pri ptujskih dominikanih pod predsedništvom dominikanskega provincijala, o. Boštijana Cataneus-a, veliko zborovanje, katerega se je z Jurijem Calaus-om²⁾, grajskim glavarjem v Ptuj, in Martinom Rizanskim, mestnim pisarjem, udeležil tudi mestni župnik Gašpar Unhold.

L. 1582. dné 15. velikega srpana je razsodil Boštijan Kobelj z minoritskim gvardijanom, o. Bonaventuro Zoia, neko pravdo med ptujskimi dominikani in njih podložniki v Podložah, da morajo samostanu oddajati po letu v tednu petdeset rakov, po zimi pa o postnih dnéh potrebne ribe.³⁾

L. 1641. je obiskal ptujski dominikanski samostan generalni vikarij tega reda, Sigmund Ferrarski, da bi ponovil zopet pravo izpolnjevanje redovniških pravil.⁴⁾

Kakor sklepamo iz različnih škofijskih dnevnikov, je imela dominikanska cerkev najstarejši oltarjev, in sicer je l. 1620. sekovski škof Jakop Eberlein posvetil 29. vinotoka šest oltarjev, in drugih pet je posvetil sekovski škof Franc Anton grof Wagensberg l. 1707. dné 1. listopada.

Vsled gubernijalnega ukaza od 29. grudna l. 1785. je prišel okrožni glavar v Mariboru, grof Gleispach, dné 17. prosinca l. 1786. z nekaterimi uradniki v Ptuj ter je šel z nadžupnikom, mestnim županom in uradniki k dominikanom. V veliki obednici je naznanil priporju o. Mariji Gerer-ju in zbranim konventualom, da je njihov samostan zatrt, ter je potem popisal vse samostansko imetje. Kakor je iz dotičnega inventarja razvidno, imel je samostan takrat 66.558 gld. čistega imetja deloma v gotovini in dragocenostih, deloma pa v pridelkih, zemljiščih in stavbah. Pridelke in zemljišča so ve-

činoma prodali, samostan in cerkev pa obrnili v vojaške namene. L. 1792. je vlada sicer samostan, cerkev in vrt ponudila za 5600 gld. Ptujčanom; ker se je pa to meščanom zdelo predrago, premenili so samostan v bolnišnico, cerkev pa v magazin. Sedaj so naseljeni ondi vojaki pijonirji. Od nekdanje cerkve se je ohranilo samo še pročelje s podobami in slikami na presno in kaže prebivalcem kot nema priča, v kakšen namen je bila sezidana ta stavba.

Drugi samostan, ki še dandanes stoji, bil je na vshodni strani mesta tik mestnega zidú l. 1239. leta ustanovljen od Ulrika Valsejskega (Ulrich von Wallsee). Aquilin Julij Caesar v svoji zgodovini „Staat- und Kirchengeschichte des Herzogthums Steiermark“ pravi: „Devet let pozneje ko dominikani t. j. l. 1239. so prišli v Ptuj minoriti; bili so gostoljubno sprejeti od gospoda Ulrika Balsa Ptujskega. (Ta Ulrik Balsa ne spada v genealogijo Ptujskih gospodov in tako je bil pa samo meščan). Dal jim je postaviti blizu Drave samostan v čast sv. Petra in Pavla; živeli so do l. 1399. od miloščine, omenjenega leta pa jim je priskrbel Bernard Ptujski posestva.“

Ako pa pogledamo v ustanovno pismo ter tudi v zapisnik ustanovnih maš, najdemo tam: „Ulrich von Wallsee, Herr von Pettau“, morda je bila tudi ta plemenitaška rodbina zraven ptujskih gospodov.

Vrh tega so še imenovani dobrotniki tega samostana: Henrik Rauchensteinski, Hans Dibeynski, kranjski deželni glavar, Konr. Pesnički, Janez Tornerski in grofje Zavrčki, posebno pa Bernard Ptujski, višji maršal štajerski, kateri je l. 1399. ne samo dominikanom, ampak tudi minoritskim konventualom za vselej podaril svoja posestva na Gojkovi in v Podlehniku z vsemi pravicami in jednako vsakemu konventu odločil, o čemer pričajo še zaščitna in potrdilna pisma cesarja Friderika IV. od l. 1478., in Ferdinanda I. od l. 1521.¹⁾

Zapisnik ustanovnih maš razven že gori imenovanih nam priča še o drugih dobrotnikih tega samostana, kakor: Franc Furlan, Ana Breznik, Theresia Caecilia Klein, Martin Meško, Karl Qualandro v. Priedaberg, Magdalena Kitten-dorfer, Wilhelm grof Lamberg, Georg Mandl, Katarina baronovka Rahmschüssel, Ulrik Laurer, Barbara Wittini, Bern. grof Schönbüchel, Martin Derussi, Eva Purin, Andrej Zupanić, Johann Lukas Strasser, Katarina Guffante.

Zato se ne čudimo, da je prišel samostan v letih in letih do tako velikega blagostanja; še dandanes ima veliko posestva v župniji svete Trojice v Halozah na Gojkovi in v Podlehniku,

¹⁾ Ima sledeči napis: „Anno . Dni . MCCCCXXXVIII. an . der . Heilige . drey . Kunig . Tag . starb . der . edl . Herr . Herr . Friederich von . Pettau . Obrist . dem . Gott . genadig . sey.“

²⁾ Ta, za Ptuj slavni mož, je umrl dné 28. malega travna 1595. in ima lep grobni spominik.

³⁾ Deželni arhiv v Gradcu.

⁴⁾ Anton Klein, Gesch. d. Christenthums in Oesterreich und Steiermark, XIII. Jahrgang (1842) 1. Lief. Seite 245.

¹⁾ F. Raisp, Pettau, 112.

in v Majšbergu grajščino Hammer, katera obsega velik del župnije Stoperce tje do Donačke gore in v Mestnem vrhu pri Ptuj Spicerol in še druge vinograde v tej občini, pomnožena še l. 1789. s posestvom župnije sv. Ožbalda. Na tem razširjenem posestvu ima samostan svoj lov in v reki Dravinji svoje ribarenje. Do leta 1850. je imel nad položniki svojih posestev v Halozah in Majšbergu tudi davkarsko in sodno oblast.

Káko je bilo življenje v srednjem veku v tem samostanu, razvidno je iz nekega poročila, katero je pisal gvardijan minoritov Jurij Lutz l. 1545. komisiji, katera je preiskovala tamošnje samostane in župnije, ki se glasi tako-le: „Samostan minoritov so iz nova postavili Ptujski gospodje in pozneje sta ga obdarila Henrik Rauchensteinski in Janez Devinski, jeroba nedolnih Ptujskih otrók, z 80 funti, kakor je razvidno iz listine iz l. 1386. Ustanovljenih je 16 redovnikov, a sedaj jih je z gvardijanom le osem ker ne morejo dobiti bratov. Redovni bratje imajo frančiškansko obleko, namreč trije duhovniki, jeden minorit in štirje novinci, kateri še niso storili obljub. Sedanji gvardijan, Jurij Lutz, je ondi že deset let. Gvardijane imenuje provincijal. Varuh je rimski cesar, deželni vladar. Božja služba se opravlja že od starodavnih časov tako-le: Pred rano božjo službo so jutranjice, po sv. maši pa prva, tretja, šesta in deveta ura¹⁾, potem še jedna popold. sv. maša. Vsak dan so večernice s sklepnicami, v nedeljo popoldne pa sv. maša z vigilijami. Tudi na Petrovo se obhaja vsako leto ustanovljena obletnica z vigilijami in zadušnicami za Ptujске gospode. Na Martinovo ima gvardijan za Holeneške gospode opraviti obletnico z dvanajst duhovniki in vrhu tega nahraniti sedem ubožcev. Samostan ima na svojih zemljiščih lastno sodstvo in lov, v Dravinji pa ribarstvo, katero pa mu krati Jurij Lamberški, grajščak v Majšbergu. Dohodki znašajo 53 funtov, tri šil. in devet vin. gotovine in desetino pšenično, od katere pa dobiva župnik ptujski tretji del.“²⁾ Potem dotični zapisnik še našteva podložnike in koliko ima vsakteri oddajati samostanu.

V srednjem veku je cvetla umetnost in znanost najbolj pri redovnikih; isto smemo reči tudi o našem samostanu. Nekateri konventuvali so se pečali s slovstvom, kakor pričajo ostanki rokopisov v samostanski biblijoteki. V novejšem času se je veliko bavil na zgodovinskem polju arhivar samostanski, o. L u d o v i k P e č k o, kateri je po knjigah Cezarjevih, po regestih Damischevih in Hanischevih ter po drugih virih

sestavil kroniko oo. minoritov, ki obseza, kakor umevno, le stvari samostanske, izvzemši črtice o Krucih in Ogrih.

Obče so minoritski konvent ptujski v 15. in 16. stoletju jako čislali. Gvardijan Leonhard Asbaški (von Asbach 1468—1478) je bil dvorni kapelan pri cesarju Frideriku IV., Evzebij Freudenreich (1528—1533) in Jurij Lutz (1537 do 1551) pri cesarju Ferdinandu I. in Simon Musai (1576) pri nadvojvodu Karolu II.

L. 1276. so dobili v spodnjem mestnem delu blizu Drave malo cerkvico v čast prvakov sv. apostolov Petra in Pavla, katero pa so gospodje Ptujski l. 1360. dali povečati ter tudi zraven nje samostan postaviti. Sedanja cerkev v toskanskem zlogu ima samo jedno dolgo in široko ladijo iz l. 1620—1691. V prezbiteriju, kateri je v gotskem zlogu, nahaja se veliki oltar iz lesa in s korintskimi stebri na okrog; med njimi so štirje meniški kipi prirodne velikosti. Oltarska podoba predstavlja izpremenjenje svetih apostolov Petra in Pavla. Za oltarjem je lepa zakristija in ima na oboku lepe podobe, na presno slikane, iz Kristusovega življenja; nad zakristijo je kor za konventuale.

Zraven velikega oltarja se nahajajo trije stranski oltarji in dve kapeli; namreč v čast sv. Frančišku Serafinskemu, sv. Florijanu, kateri vlija vodo čez mesto Ptuj, in sv. Križu; na levi strani ladije je prizidana kapela sv. Antona Padovanskega, katero je dal na svoje stroške prizidati baron A. Kurti iz Rogatca l. 1677., zaradi tega je tudi njegov grb nad kapelo, in kapela Marije Loretske. Stranske oltarje so l. 1751. postavili na novo. V cerkvi se nahajajo tudi nagrobni spominiki Hartnida Holeneškega († 1428), Ulrika Pesniškega (v. Pessnitz) († 1438) in gospodov Štubenberških.¹⁾

V ozadju se nahaja kor dobrega mizarskega dela z lepo-donečimi orglami. Pročelje cerkve lepšajo veliki korintski stebri, med katerimi se nahajajo na obeh straneh kipi prvakov apostolov sv. Petra in Pavla, v sredini pa sv. Marije. Pod Marijinim kipom so vhodna vrata, nad katerimi je tabla z letno številko „Ex munificentia piorum 1691“ napravljena. Vrh tega je pročelje lepo delo na presno proti trgu obrnjeno.

Pred nekaterimi leti so cerkev prenovili, za kar se je jako trudil kapelan, o. Alfons Svet, sedaj na Dunaju. V prezbiteriju nahajamo slike prerokov iz starega veka, v prostrani ladiji pa deloma podobe svetnikov iz krščanske dôbe.

Tik cerkve je prizidan samostan, prav velik in prostoren, skoro jednak palači. Občudovanja vredna pa je velika obednica v prvem nadstropju, v katerem gledaš velike, na presno iz-

¹⁾ T. j. duhovska molitev.

²⁾ Rokopis v minoritskem arhivu v Ptuj.

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 24.

delane slike iz življenja sv. apostolov Petra in Pavla iz 17. stoletja, kakor namreč kaže letno število nad vhodom 1693.

Zraven podružnice sv. Ožbalda v Kaniži spada še v to duhovnijo cerkev sv. Doroteje na Dornavi (1597¹⁾), pri kateri so svoje dni večkrat stanovali vpokojeni duhovniki ter za okoličane opravljali božjo službo; nadalje kapela sv. Marije v Dornavskem gradu in svete Marije pri vinogradu ptujskega prošta v Mestnem vrhu, kjer je dal l. 1777. okrožni dekan Gregor Jožef Plohel veliko poslopje postaviti jednako kakemu gradiču.

Ob času reformacije so ustanovili tretji samostan in sicer oo. kapucinov zunaj mestnega obzidja na vshodni strani, blizu cerkve sv. Ožbalda. Cesar Ferdinand II., tedanji lastnik ptujskega gradu, podelil jim je hišo z zemljiščem l. 1615. ter naročil svojemu oskrbniku, Ivanu Ulriku Eggenberškemu, deželnemu glavarju štajerskemu, naj jim ondi dá postaviti majhno cerkvico s samostanom. Ker je sekovski škof Martin Prenner (1585—1615, † 1616) bolehal, prišel je vsled njegove prošnje ljubljanski škof Tomaž Kren²⁾ (1597—1639) v Ptuj ter je dné 8. kimovca l. 1615. blagoslovil in slovesno vložil vogelni kamen³⁾ za kapucinsko cerkev v čast sv. Frančišku.

A minulo je nekoliko let, predno je bila ta cerkev zgotovljena. L. 1620. je bil sekovski škof Jakop Eberlein (1615—1633) zopet v Ptuj ter je dné 28. vinotoka posvetil kapucinsko cerkev⁴⁾ v čast sv. Frančišku, drugi dan pa šest oltarjev v dominikanski cerkvi.

¹⁾ Ta cerkev je baje jako stara. Neki zgodovinar o njej omenja tole: Ne daleč od Dornavskega gradu se nahaja jedna cerkev, katero je l. 886. v dar dobil solnograški nadškof Dietmar, kar se vidi iz „in Germ. Sacr. tom. 2. fol. 140.“ Ta cerkev je bila, kakor priča diploma kralja Filipa, v čast sv. Ruperta postavljena, in ž njo je tudi dobil nekatere vinograde. Germ. Sacr. tom. 2. f. 307 do 312 in f. 956. (A. J. Caesar. Beschreibung der H. Steierm. II. Theil p. 377.)

²⁾ Ljubljanski škof Tomaž je iz Ptuja šel v Gradec obiskat bolnega škofa Martina ter je v njegov dnevnik zapisal to-le: „1615. die 8. Septembris Pettovii confirmati a prandio 324 plus minus et tunc pro ecclesia Patrum Capucinatorum benediximus et solemni ritu imposuimus Primarium lapidem in nomine D. N. J. Chr.“

³⁾ Aquilin Julij Caesar v zgodovini „Beschreibung d. H. Steier.“ II. Theil pag. 559, in za njim A. Klein „Geschichte d. Christenthums“ XIII. Jahrgang V. Band, S. 137 in F. Raisp, Pettau, str. 115., pravijo, da je vogelni kamen za to cerkev vložil l. 1623. 22. julija škof Jakop, sedem let pozneje pa je bila posvečena.

⁴⁾ F. Raisp trdi sicer, kakor tudi gori omenjeni, na str. 115 svoje zgodovine ptujskega mesta, da je kapucinska cerkev bila posvečena dné 29. rožnika 1630., a v dnevniku škofa Jakopa stoji ta opazka: „1620, 28. Octbr. Consecro templum P. P. Capuzzinorum Pettovii in. hon. s. Francisci.“ (Steier. Geschichtsbl. I., 212.)

Dné 1. sušca l. 1622. je cesar Ferdinand II. ptujski grad in vse, kar k njemu spada, prodal Janezu Ulriku baronu Eggenberškemu, deželnemu glavarju, kateri ga je že preje oskrboval, ter mu ob tej priliki gorko priporočil novo naselbino kapucinov v Ptuj. Blagi baron, ki je bil dve leti pozneje zaradi obilnih zaslug za cesarja in deželo poknežen, je že v naslednjem letu z zadostno ustanovo zagotovil redovnikom obstanek in povrh dal še postaviti primeren samostan, za katerega so vogelni kamen vložili dné 22. mal. srpana l. 1623. Ker so tudi meščani in okoličani z obilnimi milodari pripomogli, bila je kmalu potem povečana tudi cerkev.

In ta samostan je bil do novejšé dôbe za tisočere neusahljiv vir duhovne tolažbe. Veliko so dosegli kapucini s pridigami, katere so imeli ob nedeljah v mestni cerkvi in ob raznih prilikah tudi drugodi. Še več so opravili v izpovednici; vsako leto so v slovenskem in nemškem jeziku izpovedali okoli 30.000 oseb, ker od blizu in daleč so zahajali k njim verniki. Vrh tega so imeli v raznih časih v letu, kakor doma, tako tudi drugodi, zlasti pa v Studenicah za tamošnje redovnice duhovne vaje ali tako imenovane „sermones claustrales“. S svojo priljudnostjo so se ljudstvu tako prikupili, da so jim bili kmetje in meščani, bogatini in ubožci, stari in mladi s srcem udani. Celó zaslužena je torej pohvala, katero je vlada l. 1630. dala kapucinom v Ptuj, da je njihovo blago in neumorno delovanje na prižnici in v izpovednici zadušilo krivo vero v mestu in okolici.

Zraven prednjega oltarja je imela kapucinska cerkev še tri stranske oltarje, katere je l. 1707. dné 31. vinotoka posvetil sekovski škof Franc Anton grof Wagensberg.

Dné 8. vinotoka l. 1705. je samostan pri velikem mestnem požaru pogorel; popravili so ga dobrotljivi plemenitaši, posebno pa se je veliko potrudil za prenovljenje samostana Jakop Ernst grof Leslie, tamošnji posestnik gradu.

Kakor dominikane, tako je tudi kapucine zadela žalostna usoda. Dné 6. sušca l. 1786. je okrožni komisar Schmidt pl. Ehrenberg samostan zaprl, ustanovnine in cerkvene dragocenosti pa odposlal v Gradec. Kapucini, katerih je bilo takrat v Ptuj šestnajst duhovnikov¹⁾ in več

¹⁾ Neki zapisnik za l. 1786. navaja sledeče kapucine v Ptuj: „P. Dismas Radkersburgensis (Expr. Pettovii obiit 1794., 5. April.) Guardianus, P. Basilius Gonovizensis (Celejæ 1797. 17. Decembr.). Vicarius, P. Adrianus Graecensis, P. Justinian. Marburgen. (Celejæ, 1797., 21. Maji), P. Tranquillinus Veistricensis (Exp. Pachern 1792., 29. Novembr.), P. Nazianzenus Marburgensis (Leibnitz 1797., 4. Aug.), P. Daniel Cilliensis (Guardian, Celejæ 1792., 1. Decembr.), P. Felicianus Marburgensis, P. Agathangalus Gonoviziensis (Pettovii 1793., 6. Febr.), P. Franciscus

lajikov, razkropili so se križem sveta; nekateri so šli v druge samostane, največ pa za dušne pastirje na deželo. Gvardijan o. Dizma Schmid je bil nameščen za kapelana in beneficijata v Ptuju. V tem samostanu je bil svoje dni tudi lektorat za klerike; kakor nam mrtvaška knjiga svedoči, poučeval je tukaj neki Ljubljčan, o. Kajetan, modroslovje, ter l. 1736. tukaj umrl.

Tudi kapucinski samostan so porabili v vojaške namene. Nekaj časa je služil za magazin, potem za bolnišnico, početkom tega veka pa so v njem ustanovili vojaško pekarijo¹⁾, katere pa sedaj ni več ter je samostan skoro čisto prazen. Samostan in nekdanja cerkev sta še dobro ohranjena.

Gornji Ptuj.

Nad mestom na sivi skali zagledamo z močnim zidom obdani grad, katerega Nemci imenujejo „Ober-Pettau“ (Gornji Ptuj), slovensko prebivalstvo pa ga občno imenuje „grad“ ali „ptujsko grajščino“. — K temu gradu vodita dve poti; jedna od zahodne strani pri dominikanskem samostanu, in druga od severa mimo pristave. Oba vhoda sta imela svoje dni gibljivi most, a pozneje so ga odpravili. Severni vhod lepoteči grb grofov Leslie, zahodnega pa nekdanjega posestnika nadvojvode Karola II., štajerskega in avstrijskega, ter knezov Dietrichsteinov. Skozi oba vhoda se pride na prvo dvorišče, kjer je pisarnica grajščinskega oskrbnitstva in velika konjarnica, sedaj deloma prazna.

S tega dvorišča pridemo skozi lep marmorni portal, na katerem se zopet blišči grb grofov Leslie med dvema orloma, v drugo višje dvorišče. Močno zidovje oklepa to dvorišče, pod njim pa so podzemski svodi ali hodi, po katerih se je njega dni lahko prišlo skozi predor v grajščino spodnji Ptuj. O teh svodih si ljudstvo pripoveduje veliko čudnega, tako n. pr. da je podzemeljski hod narejen pod Dravo na jedni strani do nekdanjega celjskega gradu, na drugi pa do Kačjaka (Wurmberg), po katerem se pa sedaj ne more več hoditi, ker je porušen.

Sredi tega dvorišča je trideset sežnjev globok studenec; na severo-zahodni in južno-zahodni strani pa je močno poslopje znotraj na stebrih stoječe z dvema nadstropjema s širokimi kamentitimi stopnicami.

V prvem nadstropju na severno-vshodni strani tik zvonika vidiš grajščinsko kapelo v

čast sv. družini, nad vhodom grb grofov Leslie, obdan z zlatim runom (goldenenes Vliess), zraven kapele pa je viteška sobana (Rittersaal). Ta sobana se po pravici lahko imenuje zgodovinska galerija vladarjev 17. stoletja: tu vidiš slike cesarja Leopolda I. († 1705.) in Ferdinanda II. († 1637.) s soprogo, ker sta angleške begune Leslie gostoljubno sprejela; nadalje nesrečnega kralja angleškega in škotskega Karola I. († 1649.) in njegovega sina Karola II. († 1685.) — zadnjega Stuarta, s soprogo Henrietto francosko in Katarino portugalsko, slika Henrika IV. († 1610.), kralja francoskega, z dvema sinovoma, kraljem Ludovikom XIII. († 1643.) in Gastonom I., vojvodo orleanskim († 1660.), Viljema oranskega, cesarskega namestnika hollanškega († 1584.) in kralja Filipa IV. španskega († 1665.) s soprogo Izabelo francosko, h katerim so bile v 18. stoletju še dodane slike Jakopa, Ernsta in Karola Kajetana Leslie s soprogi, nato mladega Viljema, zadnjega grofa iz rodovine Leslie.

Poleg te sobane sta dve drugi tako imenovani „Bacchus- (Speise-) Saal“ z različnimi slikarji raznih lovskih in kuhinjskih prizorov, na oboku pa so grbi rodbin Leslieske in Lichtensteinske. V pritličju je spomina vreden muzej, v katerem so shranjeni rimski spominiki, denarji itd., v okolici najdeni.

Na zahodni strani tega poslopja je precēj obširna ravan, nekdanj bojišče za viteške igre, pozneje pa grajščinski vrt. Na severni strani ga obmejujejo shrambe za poljske pridelke, na okrog pa debelo zidovje z dvema močnima stolpoma, nekdanj obramba proti sovražniku.

Tako smo ogledali ves grad; sedaj pa se ozrimo še na njegovo okolico. Diven razgled se nam ponuja s tega mesta. Prav pod nami se razprostira mesto z deročo Dravo, proti južni strani zagledamo veliko ptujsko polje, za katerim se v ozadju v višino vzdigujejo vinorodne Haloze in hrvaški hribi. Proti zahodu se vidi gornje Ptujsko polje s cerkvami in vasmi jednako trikotu do Pohorja in do Črne ali Ptujске gore in Majšberga. Čisto v ozadju zagledamo Donačko goro, Boč in Solčavske planine. Proti severu pa so lepe Slovenske gorice z dobro vinsko kapljico tje do Kačjaka, ki se na sivi skali stoječ ozira po dolini. Torej kamorkoli pogledamo, vidimo lepe rodovitne kraje, z nasajenimi trtami in belimi cerkvicami.

Predno zapustimo grajske zidine tega gradu, zaslišimo še zgodovino.

Plemeniti „gospodje Ptujski“.

Ko so Rimljani leta 33. pr. Kr. podjarmili starodavni Ptuj, sezidali so tukaj trdnjavo. V

Marburgensis, P. Michael Marburgensis, P. Amianus Petovienensis (Hartbergae 26. Februar. 1787.), P. Benjamin Graecensis, P. Eduard Pettovienensis (Celejae 8. Februar. 1793.), P. Jacobus Marburgensis, P. Adalbertus Igla-viensis.“

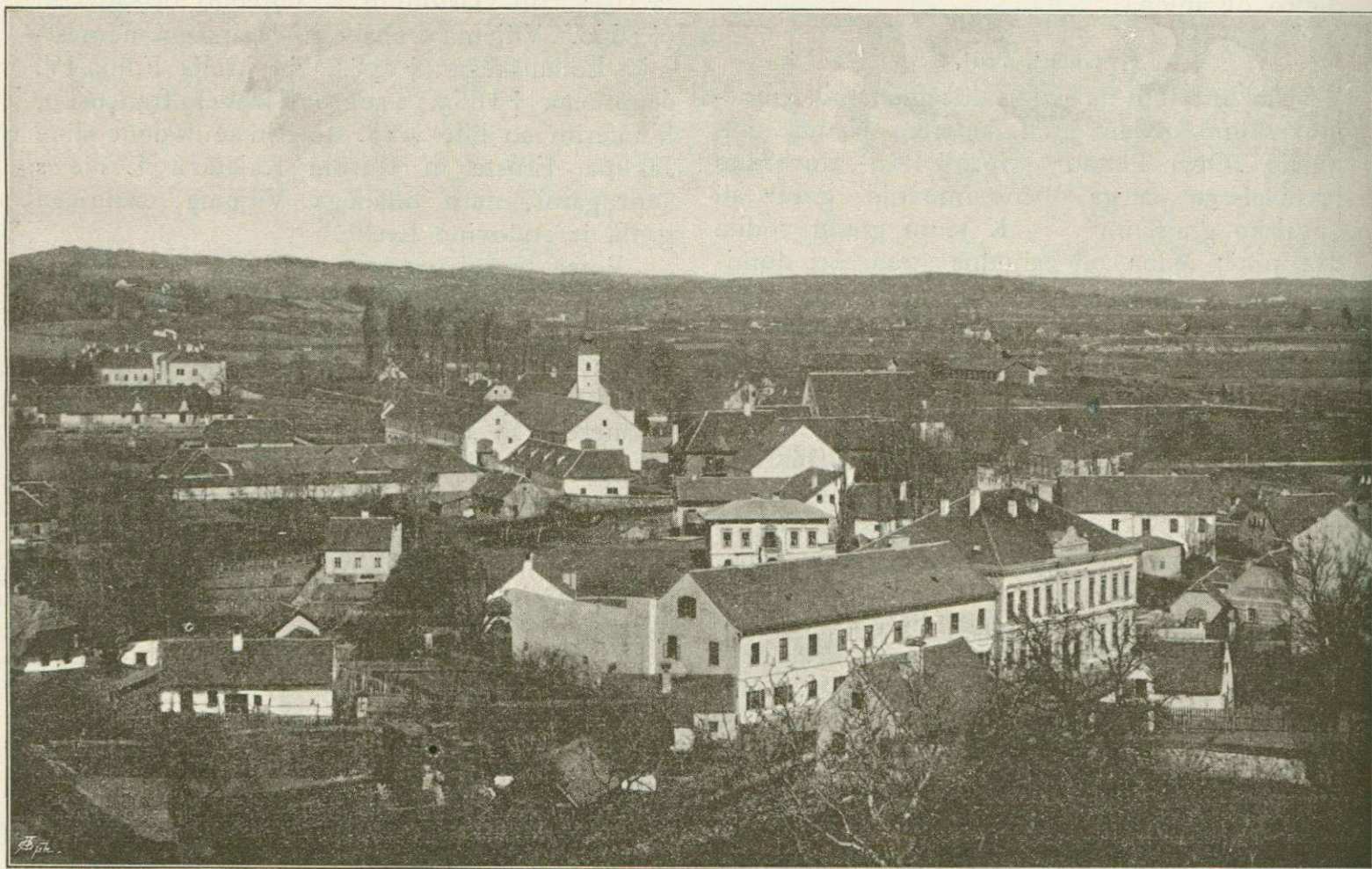
¹⁾ Wolf, Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich, 121 in 124, potem Sim. Povoden, Bürgerl. Lesebuch, 453—455.

preseljevanju narodov pa so rimsko trdnjavo pokončali, in še le za Karola Velikega, kateri si je s Karantanijo podvrgel (788) tudi Ptuj, bila je ta trdnjava zopet sezidana iz razvalin ter se je porabljala v vojaške namene. Pa menda tudi ta je kmalu propadla, ker je solnograški nadškof Konrad I. (1106—1147) dal na tem mestu postaviti novo trdnjavo v obrambo proti Ogrom okoli l. 1120. in 1147.

Kmalu za l. 1147. zasledujemo v ptujski zgodovini plemenitaško rodovino, katera se je zvala navadno „Herren von Pettau“ (Ptujski gospodje) ali v okrajšani obliki „Pettauer“ (Ptuj-

čani). Njihovi predniki so baje bili po različnem mnenju zgodovinarjev ali rojeni Ptujčani ali pa potomci Stubenbergov. Kažejo se nam vazali ali najemniki solnograjskih nadškofov. Ker so jih deželni knezi čislali, pridobili so si kmalu veliko imetje ter so v njihovo gospodarstvo spadale grajščine in posestva Ptuj, Wurmberg, Borl (Ankenstein), Velika Nedelja, Ormož, Vinterovci (Wintersfeld), Hermannsdorf (Hermanetz), Podlehnik (Lichtenegg), Jasenovci (Jasenitz), Frauheim, Freiheim, Slovenska Bistrica, Schwamberg, Seggau pri Lipnici, Weinberg, Weinburg, Sölk na gornjem Štajerskem, Gle-

Predmestje Kaniža v Ptuj. (Pogled s severo-vshoda. J. Winkler.)

chenberg, Velenje, Rabensberg, Ehrenhausen, Hollenburg in Weinek, katerim so bili kot fevdni gospodje podložni Watzler, Holeneški in Pesniški.¹⁾

V tem fevdnem ptujskem posestvu se prvi imenuje:

Friderik I., ki je v neki listini, katero je nadškof Eberhard I. admontskemu samostanu napravil leta 1160., naveden za pričo in mini-

sterijala nadškofovega. Bil je hraber in neustrašen junak, ker Gejza, brat Bele III., kralja ogerskega, je prosil nadškofa Eberharda, za-trjevaje mu daljnje prijateljstvo, naj zabrani Frideriku Ptujskemu in njegovim tovarišem ropati po ogerski meji.

Vojvoda Otokar pa ga je zaznamoval med tistimi deželnimi plemenitaši, kateri naj bi ga spremljali na potovanju v Palestino.

Z Majnardom II. Goriškim je ujel l. 1191. spremstvo kralja Riharda, vračajočega se iz svete dežele; tudi kralj sam je bil v veliki nevarnosti, ker sta ga ta dva spoznala v Gorici in Brežah (Friesach).

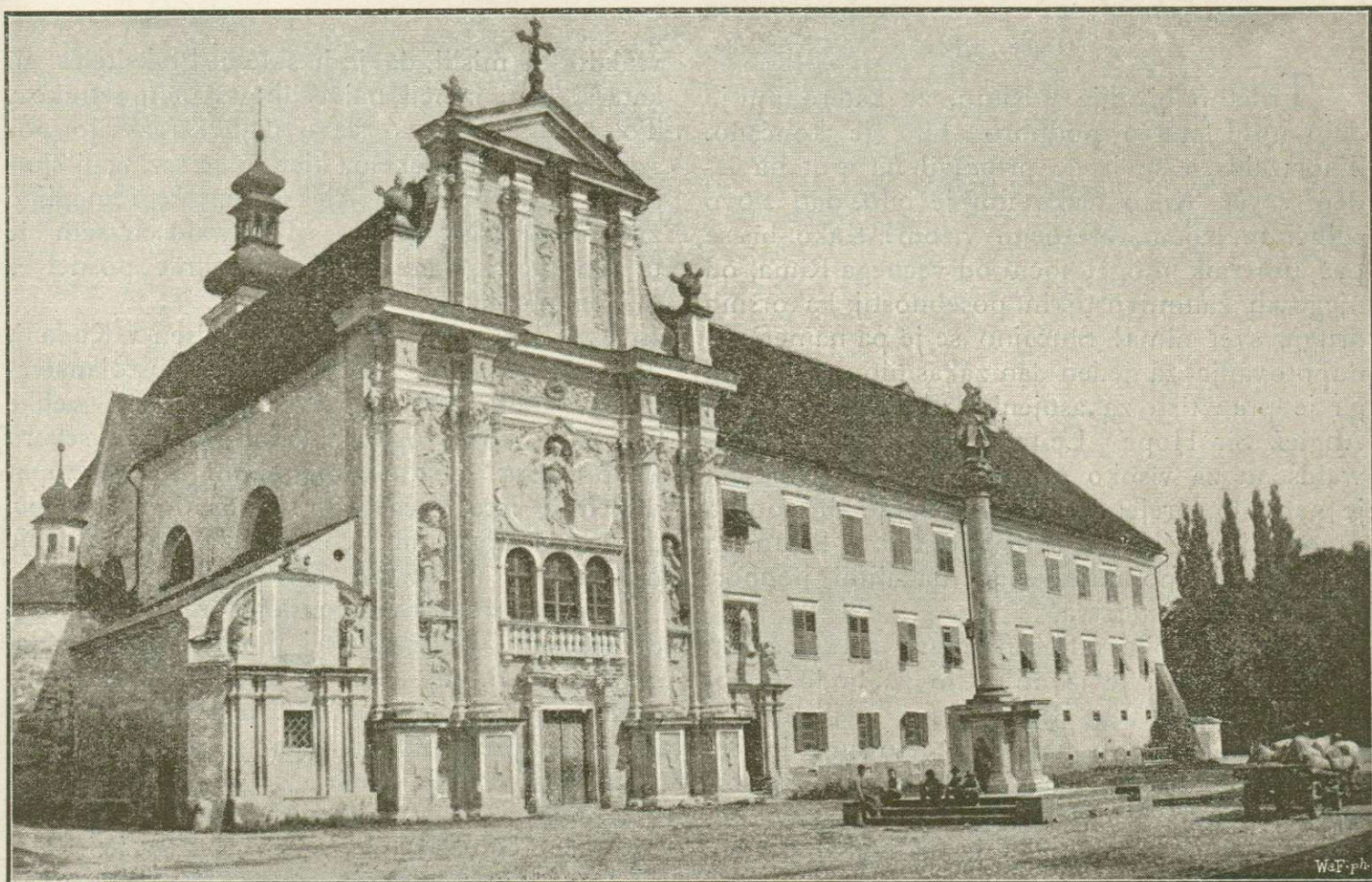
¹⁾ Jurij Watzler-ski (umrl l. 1095) ima v ptujski župnijski cerkvi svoj nagrobni spominek, Hartnid Holeneški (um. l. 1428.) in Ulrik Pesniški (um. l. 1438.) pri ptujskih minoritih.

Za Leopoldove (VI.) vlade (1199) so bili na spodnjem Štajerskem zgodovinsko-imenitni boji z Ogri. V te se je Leopold VI. vpletel na ta način, da je pomagal ogerskemu kralju Andražu proti njegovemu bratu Emeriku. To pa je imelo dobre nasledke za štajersko deželo. V teh bojih se je namreč ptujski gospod Friderik I. vèdel tako čvrsto, da si je s pomočjo nemških vitezov pribojeval ves lepi veliko-nedeljski okraj (t. j. Velika Nedelja, Ormož, Središče, sv. Miklavž z ljutomerskimi goricami), ki je bil takrat pod oblastjo Madjarov in ves razdejan. Te lepe kraje je Leopold VI. Slavni

pridružil Štajerski, a svoje nove podložnike prepustil ptujskim gospodom. (V spomin sklenjenega miru z Ogri je bilo neki ustanovljeno mesto Ormož (Friedau). Ime Friedau spominja menda miru — Friede.

Po Frideriku pridobljeni kraji, kjer so bivali sami Slovenci, bili so tedaj čisto zapuščeni, imeli niso božjih hramov; celó cerkev pri Veliki Nedelji je bila opuščena. Zato jih je prepustil omenjeni ptujski gospod nemškimi križnikom (deutscher Ritter-Orden) med l. 1200. in 1205., in l. 1222. je tukaj ustanovil komendo za križnike, kateri naj bi v teh krajih postav-

Minoritska cerkev in samostan v Ptuj. (J. Winkler.)

ljali cerkve in semkaj pošiljali duhovnike svojega reda. Kraj pa, na katerem je pridobil to pokrajino, imenoval je Veliko Nedeljo, ker je bila tedaj uprav velikonočna nedelja. Na tem kraju je baje izgovoril te besede: „An einem grossen Sonntag wurde der Platz erkämpft und Grosssonntag soll nun die Gegend heissen, die fortan deutsche Ritter schützen und schirmen mögen.“¹⁾ Še dandanes so na omenjenih župnijah duhovniki tega reda.

Že preje, ko je bila sekovška škofija ustanovljena (1218) na gornjem Štajerskem, pre-

pustil je Seggau pri Lipnici nadškofu Eberhardu II., kateri ga je daroval novoustanovljeni sekovski škofiji, ter umrl slaven l. 1222.

Njegova vdova Mehtilda, kakor smo že slišali, je delovala pri ustanovi dominikanov v Ptuj l. 1230.

Očetovsko dedščino in fevd v Ptuj je prevzel njegov sin Friderik II., kateri je živel okoli l. 1209.—1256. L. 1235. se je odpovedal od očeta pridobljenim krajem in jih popolnoma podelil križnikom.¹⁾ To darilno in potrdilno

¹⁾ Octavius Bucelinus piše pri l. 1191. o križnikih to-le: „Apud Acam quidam Bremenses, et Lubecenses cives hospitale ad opus infirmorum ex velis navium fe-

¹⁾ F. Raisp, Pettau, str. 273.

pismo je Friderik II. v malem gradu Hermana Ptujskega (sedaj je tukaj c. kr. okrajno glavarstvo), vazala njegovega, v slovesnem zborovanju zapečatil v pričo dominikanov ptujskih priyorja Otona in brata Konrada, bratov Otona

cerunt, obtinueruntque auxilio Friderici Ducis Sveviae a Caelestino Papa, cooperante ad hoc Henrico Rege. Romanorum, ordinem istum, sub titulum hospitalis B. M. Virginis Domus Teutonicorum in Jerusalem confirmari.

in Karola nemških vitezov, nato Hermana Ptujskega, Babo Treffenskega in Alberta Reichensteinskega in več drugih; dné 26. pros. l. 1239. pa je je potrdil v Ptuju nadškof Eberhard II. Tak je bil začetek štajerske komende. (Dalje.)

Ex eo tempore incepit habere magistrum ordinis Generalem, prosapia nobilem, et rei militaris peritum. Erat autem primus magister, frater Henricus, dictus Walpot. (Chronologia inclitis Ducatus Styriae ab eodem pag. 58.)

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

(Dalje.)

Triletno bivanje v Rimu, za katero mu je dalo ministerstvo podporo, bilo je končano. Thorwaldsen se je že pripravil na pot na ledeni sever. Kako težko mu je bilo, dati slovo solnčnim gajem, cvetočim vrtom! Kako bi se pač umetnik mogel ločiti od večnega Rima, od njegovih zanimivostij in posebnostij, kakoršnih druge svet nima! Slučajno se je pa namerjano odpotovanje za jeden dan zakasnilo in slučajno ga je prav tisti zakasneni dan obiskal bogati Anglež Sir Hope. Le-ta je naročil pri Thorwaldsenu za visoko nagrado več del. Umetnik je naročilo sprejel, njegov položaj je bil gmotno zagotovljen. Zato je sklenil ostati v Rimu in se prostovoljno odpovedati nadaljnji podpori danskega ministerstva.

S tem je bila odločena njegova bodočnost. Thorwaldsen si je izvolil Rim za bodočo domovino, postal je Rimljan po mišljenju in umetnosti. Njegovo nadaljnje delovanje je bilo izredno plodovito. Tako urno in obilno že stoletja ni nikdo deloval, kakor on. Dva lepa reliefa: „Dan“ in „Noč“ je izklesal v enem dnevu.

Dela njegova predočujejo skoraj izključno samo snovi iz grškega bajeslovja, ker je pač tako zahteval takratni vkus.

Njegovo najimenitnejše delo iz te dōbe je: „Aleksandrova slavnostni sprevod v Babilonu.“ Naročil je je Napoleon I. za letno vladno palačo v Kvirinalu. Dovršeno je v gips-reliefu in je v istini klasično dovršeno. Aleksander Veliki, na čilem, čvetrovprenem vozu, je krasna junaška podoba zmagovalnega vojskovodja; pred njim molí v zrak Victoria, v podobi lepe žene, palmovo vejico, hoteč jo podariti največjemu zmagovalcu starega veka; zadaj, za njo, je pa premagani Darij III. s peterimi otroki, katere hoče izročiti kot največji zaklad, ki mu je še ostal, velikemu Aleksandru. Celo delo ima očitni značaj grške popolnosti;

vsakdo bi mislil, da je je sklesal Praksiteles, ali kateri drugi izmed največjih grških umetnikov. To delo je njegovo slavo najbolj razširilo, posebno po Francoskem, kjer so je razlagali simbolično, da pomenja Aleksander, nepremagljivi zmagovalec, Napoleona. Thorwaldsen sam je ta umotvor pozneje še mnogokrat posnel v različnih oblikah.

L. 1819. se je vrnil Thorwaldsen v Kodanj. Tu je začel na prošnjo visokih dostojanstvenikov znotranjo olepšavo kodanjske velike cerkve. A ko je opazil, da na ledenem severu ni prostora velikim umetnikom, šel je zopet naslednje leto v cvetočo Italijo, dobro vedoč, da le na klasičnih tleh rodi vedro podnebje najsijajnejše umotvore.

Nekak preobrat se odslej kaže v njegovem delovanju. On, ki je prej ljubil le grške bajeslovne snovi, obrnil se je sedaj h krščanskim predmetom; kakor Canova, je tudi on v dōbi zrelih let prišel do boljšega spoznanja, da so v krščanstvu najplemenitejši in najvzvišenejši vzori. Radi tega se je odslej večinoma le na nje oziral v svoji umetnosti, dospel je s tem na vrhunec umetniške popolnosti.

Delaven in neutruden je bil, kakor prej. V Rimu je nadaljeval pred vsem že začeto olepšavo kodanjske cerkve. Načrtal je jako lepe kipe vseh apostolov, katere so potem dovršili njegovi učenci. Sam pa je izdelal štirinajst prizorov iz življenja sv. Janeza Krstnika v puščavi. Čez nekaj let je bilo vse dogotovljeno, prepeljana v Kodanj, in tamošnja velika cerkev je dobila prebogat kras. Mnogi Thorwaldsenovi častilci trdê, da nobena cerkev na svetu nima jednake krasote. Danski pisatelj Darkelen pravi: „Rima, se ve, nikdo ne doseže gledé na velikost in bogastvo prekrasnih cerkev; ali, kdo bi se v tem oziru meril z zlato Venecijo, z rožnato Florencijo, s ponosnim Londonom? A nam na severu ni vseč toliko velečasten blesk in omamljajoča mnogoličnost, ker smo bolj navajeni prepro-

stosti. Ta preprostost pa, spojena z neizmerno visokostjo — kje se nam lepše smehlja, kakor v tej rajski kodanjski cerkvi...? Naravno je, da Danec tako sodi, ker je bila narava njegovi domovini pri razdelitvi raznovrstne krasote tako skopa.

Sloveči so Thorwaldsenovi mnogobrojni spominiki: Kopernikov, ki ga je postavil v Varšavi l. 1830.; kardinala Consalvija v Rimu; med najlepše štejejo spominik Pija VII. v cerkvi sv. Petra v Rimu; mnogi celó sodijo, da je to Thorwaldsenovo prvo delo sploh. Lepo je sicer res, preprosto in v posameznih delih dokaj dovršeno, toda — kolik razloček je med njim in Klementom XIII., ki ga je izdelal Canova! Uprav v tem spominiku se pozna, kako genijalni Canova presega Thorwaldsena; prvi je iz toplega juga, poln življenja, v umetnosti se zdi, da šviga na perutih bujne domišljije v sinje visočine, drugi pa je s severa, brez onega vzleta, ki očarja človeška srca. Jednako razmerje je i med njunima spominikoma.

Mnogo priznanja je pridobil Thorwaldsen s Schillerjevim spominikom v Stuttgartu, dovršenem leta 1839., in s spominikom Konradinovic v cerkvi St. Maria del Carmine v Napolju.

L. 1838. je bil naš umetnik zopet v Kodanju, kjer so ga sprejeli z velikimi častmi. Ljudstvo in vladar so ga obsipali z znamenji neomejenega spoštovanja. Ne brigaje se mnogo za narodno priznanje, nadaljeval je neumorno svoja dela. Dovršil je krasen relief, predstavljajoč Jezusov slavnostni prihod v Jeruzalem. Kakor je Aleksandrov prihod v Babilon najlepši Thorwaldsenov umotvor grške dōbe, tako je le-ta najlepši plod njegovega krščanskega mišljenja. Kmalu potem je sledilo delo jednake vrednosti: „Prihod na Golgoto.“

In zopet je gnalo Thorwaldsena v večni Rim; l. 1841. je že bil v večnem mestu. Ne-prestano je še nadalje deloval, večinoma za različne cerkve.

Leta 1844. se je vrnil v Kodanj; bil je to njegov zadnji pot. Dne 24. sušca istega leta, nekoliko dnij po svojem prihodu, je v Kodanju umrl med gledališko predstavo, kakor slavni pesnik Pindar, v naročju svojih prijateljev. Vsa Danska je za njim odkritosrčno žalovala, „za največjim sinom, karkoli jih je rodila naša domovina“, rekel je Darkens pri njegovem pogrebu.

Thorwaldsen je res največji umetnik z mrzlega severa. K temu mu je pomogel brezdvomno večni Rim, kjer se je napojil z duhom umetniških velikanov. Umetnost ga je preustrojila, kolikor je bilo mogoče, v Rimljana, od

severne domovine mu ni ostalo drugega kakor ime in hladnokrvni značaj, ki odseva tudi iz njegovih del.

Vsled njegove bogate zapuščine so postavili v Kodanju njemu na čast takozvani „Thorwaldsenov muzej“, kjer so zbrana skoraj vsa njegova dela, bodisi izvirna, bodisi v dobro zadetih posnetkih. Sredi med njimi pa počivajo njegovi zemeljski ostanki, katere proslavljajo mnogobrojni nesmrtni umotvori.

„Bratje sv. Izidorja“.

Čudno se je godilo po svetu koncem minulega stoletja. Nevera je bila poplavalila skoro vse sloje družbinskega življenja; posebno višje vrste, tako zvana inteligenca in plemstvo, od najnižjega žlahtiča do zlatih kraljevih prestolov, vse se je bilo odtujilo veri. Katoliška cerkev ni nikdar videla toliko tužnih dnij kakor takrat. Zdelo se je, da se bo uresničil oni nečuveni, klevetni „Ecrasez l'infame“ bogotajnega Voltairea. Navdušenje za grško-rimsko zgodovino in živahna vnetost za pogansko bajeslovje, ki je navdajala malone ves „olikani svet“, bila je le naravna posledica onega verskega propada.

Slednjič je pa še prišla francoska prekucija, neizogibni sad nevernega veka. V potokih krvi je hotela prekucija potopiti ter za vselej uničiti zadnje krščansko bitje; namen ji je bil, pomesti z zemeljskega površja poslednjo sapico Kristusovega duha.

Toda človek obrača, Bog pa obrne. Kako se je v teku bore deset let izpremenil položaj! Iz prekucije se je dvignil kot nesmrtni ptič fenis veliki Napoleon; stopil je z mogočno nogo na tilnik krvoločnih upornikov, bičal je z bičem Francoze, s škorpijoni pa Lahe, Angleže in Nemce; on je bil ostra šiba srdú božjega. In to je pomagalo. Narodi so se probudili iz omamljene nevere, v svoji neskončni bolesi so se zopet ozrli k nebesom. Kralji in cesarji so sklenili „sveto zvezo“ in vabili, vzbujali, klicali svoje narode k pobožni molitvi. Skrajna sila jim je povzdignila roke in srce k Bogu.

Kakor je bila prej nevera poplavalila celo obzorje človeškega delovanja, tako sta je sedaj vera in pobožnost vzeli v svojo sladko posest. Na vsakem polju se to kaže — tudi v umetnosti.

Umetnost je bila prej, kakor smo videli, po vsem poganska, sedaj se je zatekla i ona, kakor izgubljeni sin, v naročje svete vere. Resnico je zadel bistrumni dr. Muther z besedami: „Umetnost, ki je bila v 18. veku poganska, kakor v času Hadrijanovem, hrepeni postati zopet krščanska; svet hoče zopet verovati, kakor nedolžni otrok.“

Mladi Wackenroder, dušno ves v visočinah in na perutih verskega navdušenja, spisal je kot plod svojih umetniških študij zanimivo knjigo z naslovom: „Srčni občutki za umetnost vnetega samostanskega brata.“ V njej dokazuje svoje glavno načelo, ki slove: „Kjer se stekata umetnost in prava vera, tam nastane potok rajskega življenja.“ Brezpogojno hvali starejše umetnike, ker so umetnost družili z vero. — „Umetnost — pravi — te mora nagniti k pobožnosti; ako gledaš lep umotvor, zatečeš se nehoté k molitvi. Zame je velik praznik vsak dan, kadar grem v umetniško zbirko.“ Umetnost mu je bila toliko sveta, „da bi pred njo pokleknil ter molil nebeškega Očeta, da je človeško srce navdahnil za umetnost.“ To so gotovo značilne besede za popolni preobrat, ki se je z mogočno silo pojavil v umetniških vrstah tekem dvajsetih let.

Duhoviti Chateaubriand je nazivljajal krščanstvo „*prédilection d'artiste*“. Friderik Schlegel pa, vpliven nemški pisatelj istih dnij, je rekel: „Le krščanstvo je vzor umetnosti in jedini vir estetičnega vkusa.“ Odlični pesnik Bogoljub Schenkendorf je vzkliknil, ko je videl v Berlinu v kraljevi palači veliko grško sliko: „V nobeni hiši ne sme odslej več viseti poganska podoba.“

Nikjer pa ta novodôbni tok ni bil tako očiten, kakor v središču krščanstva, v Rimu samem. Tu so umetnosti doživele najrazličnejša načela. Videle so poganstva sijaj in razkošni blesk, ki se je laskal poltnemu čutu strastim udanih Rimljanov. Pozneje se je dvignilo zmagonosno krščanstvo in je praznovalo v 16. veku v umetnostih zlato dôbo; 18. vek se je obrnil zopet k poganstvu, a začetek tekočega stoletja je prerodil javno mnenje v že označenem zmislu. V Rimu je dvignil novi duh najvišje svoje peruti in dosegel najlepše uspehe.

Možje, ki so tu provzročili to novejšo dôbo, po rojstvu niso sinovi klasičnih tal; ne, od daleč, z visokega severa so priromali v solnčno Italijo ter se navdušili na nesmrtnih delih laških umetnikov prejšnjih dôb. Dosegli so uspehe, ki se smelo primerjajo z najboljšimi deli 16. stoletja. Čez 300 let skoro so ti možje zopet pravi umetniki, odsev onih časov, katere so povečevali fra Angelico, Rafael, Michelangelo i. dr.

Delovali niso posamezno, temveč skupno, v ljubezni polnem soglasju. Osnovali so med seboj umetniško društvo, umetniški zbor, pač najčudovitejši, kar jih pozna zgodovina lepih umetnostij. Ta zbor ima svojo povestnico, zanimivo in ganljivo, da se srcu globoko omili. Skupno življenje, spojeno z najpopolnejšo bratsko ljubeznijo in skupno delovanje ni morebiti nikjer v tako nedolžni, odkritosrčni obliki pro-

spevalo in bujno cvetlo, kakor med temi rimskimi umetniki. Njih delovanje je tem pomenljivejše, ker so po svoji ločitvi, vrnivši se v miljeno domovino, vedno prizadevali si uresničiti vzvišene vzore, za katere so skupno v Rimu plamтели.

Osnovalec in dušno središče onega zbora je bil Ivan Friderik Overbeck, rojen dné 4. mal. srpana l. 1789. v Bukovcu (Lübeck) na severnem Nemškem. Njegov oče je bil imovit meščan v imenovanem mestu, pozneje celó nad sodnik in župan v prejšnjih letih mogočne metropole na severu. Bil je tudi znan poljuden pesnik. Svojega sina Ivana, nežnega otroka, odgojil je vzgledno. Nadejal se je, da bo odličen pravnik, nekdaž morebiti njegov naslednik v visokih službah. Toda rahločutni sin do pravnih študij ni imel veselja; pečal se je mnogo z leposlovjem, v duhu takrat cvetoče romantike. Tieckovi spisi so mu bili najljubše berilo. Zraven se je bavil z umetnostmi, sosebno s slikarstvom. Le-to ga je vnelo tako, da se je posvetil jedino le umetnostim. Leta 1806. je prišel na Dunaj izobrazit se na slikarski akademiji. Tu se je z neutrudno marljivostjo oklenil izvoljenega poklica, za katerega je gorel s celim srcem. Njegovo mišljenje je bilo nedolžno, značaj čist, neomadeževan. Skromne slike, katere je proizvedel obče priljubljeni učenec, so odmev njegove pobožne znotranjosti. Verski predmeti so mu bili skoraj jedini predmeti.

V akademiji je našel več sošolcev, ki so mu bili sorodni po duhu ter izbornih zmožnostih in vrlinah. Sklenili so nerazrušljivo prijateljstvo, ki se je opiralo na skupno podlago krščanskega prepričanja. Sčasom jim je bil Dunaj preozek. Zeleni valovi deročega Dunava so dihali za nje premalo poezije. Radi tega se je Overbeck odločil z nekaterimi tovariši, Dunaju dati slovó in potovati tje, kamor vleče srce vsakega umetnika, v večni Rim. L. 1810. se jim je izpolnilo dolgoletno hrepenenje, videti umetnikom sveta tla ter napajati željno srce s preblagimi utiski nesmrtnih umotvorov.

Mučno jim je bilo izprva rimsko življenje, kakor je pač vsakomur v trdosrčni ptujini, med neznanimi ljudmi. Izvrstni slikar, Berolinčan I. v. Schadow (1764—1850) je bil prvi, ki se je ž njimi seznanil in jih uvêl v umetniško življenje v Rimu; stopil je ž njimi v ozko prijateljstvo. Kmalu zatem so se jim še pridružili: nadarjeni Cornelius, rojen v Düsseldorfu leta 1787., Filip Veith iz Berolina (1793—1877) in Janez Schnorr iz Lipsije (1794—1872). Vsi so sklenili med seboj plemenito prijateljstvo, iskreno pobratimstvo, katero je kitil isti vzvišeni smoter. Bili so še ve-

činoma mladeniči, polni rajskih vzorov, vneti pred vsem za lepe umetnosti. Rim bržda nikdar prej ni videl takega umetniškega zbora, katerega bi bila oživiljala taka navdušenost. Umetnost jim je bila toliko vzvišena, da se jim je zdelo nemogoče, zlorabiti jo v nečastne namene. Po njihovih nazorih je umetnost le ponižna služkinja bogoljubne vere, njen jedini namen je: vero povelečevati in za njo užigati srcé slehernega gledalca. Samo vera in nравnost sta umetnosti pravo vodilo. Kdor to prestopi, prelomil je prvo umetniško postavo. Ganljivo je čitati zgodovino teh idejalnih umetnikov novincev.

Da bi se medsebojno tem krepkejšje vspodbujali in navduševali, najeli so si skupno stanovanje. Na divnem hribčku „Monte Pincio“ stoji še sedaj skromni samostan svetega Izidorja. Laški in irski frančiškani so že od nekdaj njegovi stanovniki; le ob času, ko so Francozi Rim zasedli, bili so nekaj let pregnani. Poleg samostana stoji čedna cerkvica, ki ima na pročelju dva lepa kipa: sv. Izidorja, variha rimskih težakov, in sv. Patricija, apostola zelene Irske. Cerkvica gleda ponosno doli po Rimu, opazuje že veliko stoletij njegovo mnogolično življenje; raz streho se vidi celó prek kupole sv. Petra sredozemsko morje. Kadar jemlje solnce slovó daleč tam za žarečimi valovi, takrat je od svetega Izidorja dražesten razgled po večnem mestu in njegovi okolici tje gori v strme Apenine — razgled zanimiv, kakor morebiti od nikoder drugje ne tako. Zadaž za samostanom pa se razteza vrt z duhtečimi rožami, s krepko rastočimi oljkami in zlatimi oranžami; a poleg vrta sameva sloveča Villa Ludovisi, bogato skladišče novodobnih in starinskih umetniških proizvodov. Tu v samostanu sv. Izidorja se gledalcu lahko zdi, da ga pozdravlja sedanji Rim z blestečimi palačami, a med njimi vstajajo tu in tam častitljive razvaline davnih vekov, ki govoré o veseli in tužni prošlosti.

V teh prostorih torej so se nastanili mladi, ognjevití umetniki. Poleg pobožnih menihov, katerih glasna molitev doní po cerkvi, kakor večerni zvon čez hrib in plan, bil je odslej njih ljubljeni dom. Njihovo skupno, s pobratimstvom oslajeno življenje, je prava idila. Overbeck, duša celemu zboru, je je popisal. „Živimo — pravi — res kakor menihi. Ogiblremo se svetnega trušča in hrupa, živimo le umetnosti. Zjutraj si nakupimo preprosta jedila na trgu; opoldne si kuhamo sami, drug za drugim se menjaje. Sicer je pa to kaj lahko, zakaj za ves obed zadostuje skledica juhe in trohica zelenjadi, za prikuho so nam pa samo resni pogovori o umetnosti. Za večerjo je za vsakega okusna oranža ali citróna dovolj . . . Popoldne hodimo občudovat brezštevne umetniške spominike.

S tresočim srcem in svetim strahom stopimo čez prag neprimerljivih soban, katere ves svet proslavlja pod imenom stanze di Raffaello. V kapelici sv. Lavrencija nahajamo najljubšega umetnika, serafinskega Fra Angelica da Fiesole, katerega slike na presno presegajo vse druge po naravni lepoti in čistosti. S posebnim zanimanjem zahajamo v stare bazilike: k sv. Lavrenciju, k sv. Pavlu, k sv. Klementu. Kar tu občutimo, ne dá se izreči s človeškim jezikom. V prijetnem mraku gremo v Kampanijo, tje nad grobove svetih mučnikov, ki spé sveto spanje v katakombah. Ah — kaj tukaj vidimo, tukaj čutimo, to vemo le mi . . .!“ Tako dnevnik Overbeckov.

Ko so se pri sv. Izidorju udomačili, odpotovali so vsi v Toskano, v blaženo domovino svojega ljubljence Fra Angelica. Tu jim je priklop navdušenje do vrhunca, Fra Angelico jih je povsem presenetil z nebeško milobo svojih slik. In res — nedolžnost, svetost, najčistejša čednost ne odlikuje nobenega mojstra bolj, kakor Fra Angelica. Zato jim je bil on prvi vzor; njega mora, so rekli, slikar pred vsemi posnemati. Ni čuda, da so tako sodili, vsaj je tudi Rafael, kakor je sam rekel, vse, kar ima lepega, podedoval od Fra Angelica. Kako ga je treba posnemati, povedali so nam tudi ti umetniki. Fra Angelico in sploh prvi mojstri se ne smejo posnemati le po slikah, temveč po svojih čednostih, pred vsem v srčni pobožnosti. Modro in ganljivo v tem oziru zopet piše Overbeck: „Kakor romajo vneti kristijani h grobom sv. apostolov, da bi oživili svojo vero, tako mora vneti umetnik srkati iz umetniških del razsvetljenje in genijev moč. Umetnik, ki je dobre volje, najde v Rimu vse, kar je za njegovo izobrazbo potrebno. Ali učenje samo ne pomaga dosti. Ako od Rafaelovih časov ni več nobenega velikega slikarja, kaj je temu krivo? Vsem je umetnost le obrt. Slepó, nepremiselno proučevanje nedosežnih velikanov je ugonobilo pravo umetnost. Na akademijah se uči mnogo o perspektivi, o barvah, o tehniki, vendar ne pride iz nobene akademije pravi umetnik. Nekaj manjka vsem novejšim slikam: — srce blago, duša čista in vzvišeni čut. Mladi slikar torej sosebno čuvaj svoje srce, ne pústi nikdar zle besede preko svojih ustnic, ne daj prostora grešnim mislim v srcu. In s čim se tega obvaruješ? Z vero. Vera jedino je iz Rafaela izgojila Rafaela. Vsi se moramo učiti, toda iz samega učenja bo postal sicer spreten, toda hladen umetnik, brez življenja in brez nebeškega vznosa. Vedi umetnik, da le takrat prav gojiš umetnost, ako te ob enem v nebó vodi, zakaj njena prva naloga je, da nравstveno deluje na ljudi . . .“

Cornelius, v vrsti svojih tovarišev umetniško gotovo najbolj nadarjen, je še v svoji starosti blagroval one lepe dneve: „Kako čist, kako svet je bil smoter, za katerim smo hiteli! Nikdo nas začetkoma ni poznal, nikdo drugi nas ni poučeval, nikdo drugi podpiral, kakor le ljubi Oče v nebesih. Zemeljsko življenje nam je bilo

ničevo. Vsak je globoko čutil, kar poje Michelangelo v svojih krasnih sonetih:

Veggio ben, che della vita sono
Ventura e grazia l'ore ben corte.
(Vidim dobro, da v življenju našem
So sreče in mirú le kratke ure) . . .“

(Konec.)

K Jordanu in Mrtvemu morju.

(Spisal dr. Fr. Sedej.)

(Dalje.)

Predno sem pil, pogledal sem dobro na dno kozarcu, ker so v vodi, kakor potopisne knjige pravijo, — pijavke. Neoprezni mohamedani dobé tu večkrat v goltanec pijavko. Tedaj jim dajejo Evropci piti slano vodo (slanico) in jim „zasolijo“ v vrat še udarec, da pijavka kar skoči iz njega. Kdor ne veruje, naj poskusi!

Ta studenec se zove tudi „Studenec apostolov“, ker so tu mimogredoči apostoli iz njega pili, najbrž tudi Kristus.

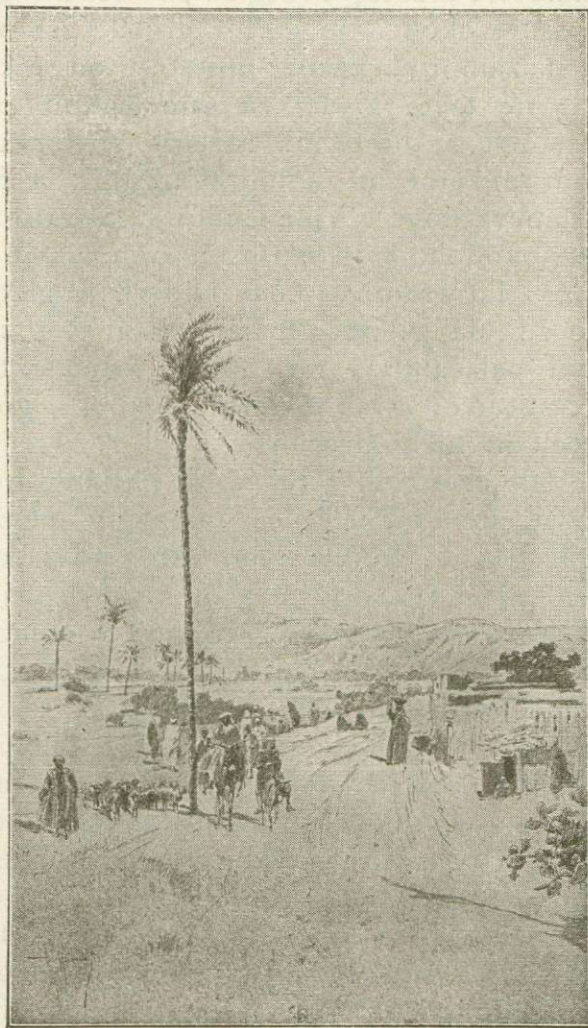
Meni pa je dišala črna kava bolj kakor mlačna voda, zato sem šel v bližnji siromašni hân. Izvrstna turška kava mi ni samo žeje ugasila, marveč tudi omehčala hudi nahod, katerega sem bil našel na morju, vozeč se iz Trsta. Plačal sem jo kajpada dvakrat dražje kakor domačini. Saj imajo romarji po mnenju orijentalcev mnogo denarja, drugače bi ne hodili tako daleč.

Cesta se nagiblje vedno niže skozi golo, ozko dolino, iz katere se nikamor ne vidi. Za 25 minut pridemo do razpotja: na desno se odpira dolina Uadi Džemel, vodeča k turški božji poti in samostanu Nebi Musa, kjer bi bil po (krivem) mnenju mohamedancev „prerok Mojzes“ pokopan.

Čez jedno uro pridemo v vznožje strmega klanca, katerega prst je od železnih snovij vsa rdeča. Stopimo iz vozov ter gremo peš po strmi cesti. Ko pridemo na vrh, zapazimo na levi precëj velik han, imenovan Han el-Hadrûr, t. j. gostilna razbojnikov. Nekateri imenujejo ta hân tudi Hân el-Ahmâr, t. j. rdeči, a ta je nekaj niže proti jugo-vshodu. Prvi je dobil ime od razbojnikov, ki so tu napadali in morili romarje, drugi pa najbrž od rdečkaste zemlje, ki se tu razgrinja. Že sv. Hijeronim stavlja na ta kraj Izveličarjevo krasno priliko o usmiljenem Samarijanu. (Glej Evzebija in sv. Hijeronima knjigo „De locis hebraicis“ pod besedo Adomim). Ne dá se sicer dokazati, da bi bile Kristusove prilike povsem zgodovinske,

a posamne njih črtice se vendar naslanjajo na dogodke, ki se ponavljajo v naravi ali v človeškem življenju. Zato je popolnoma verjetno, da je Kristus, govoreč o človeku, ki je šel iz Jeruzalema v Jeriho in je padel med razbojnike ter bil od usmiljenega Samarijana spravljen pod streho bližnje gostilne, imel pred očmi te kraje. Tudi dandanes se dogajajo na poti v Jeriho taki slučaji, kakor učé potopisne knjige.

Prišedši pred Hân el-Hadrûr, srečamo starosto beduvinov (šejh) iz Abu Disa, katerega

Pot proti Jerihi.

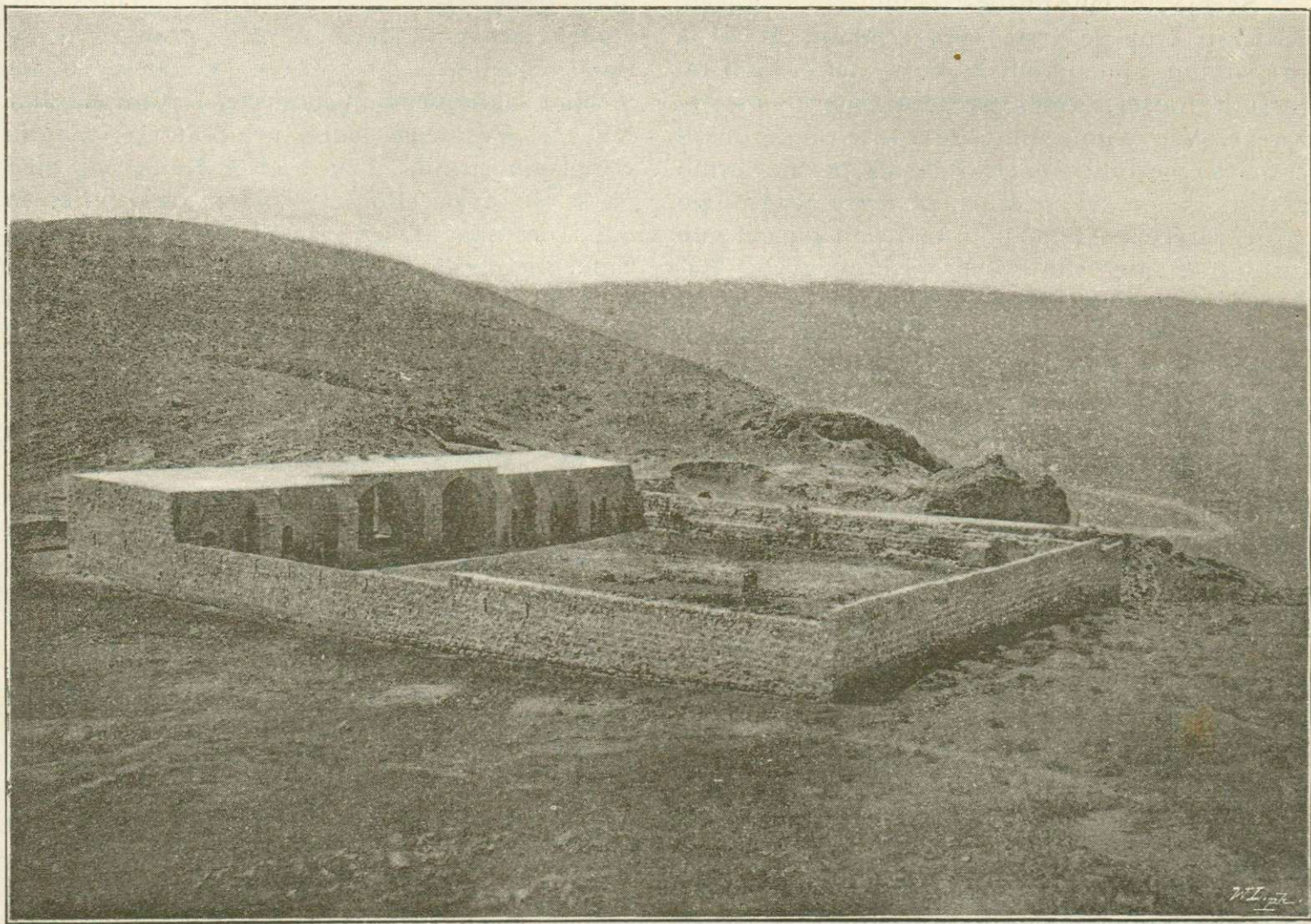

nam je bil preskrbel naš dragoman za spremljevalca in zaščitnika. Turška vlada je namreč predala pravico spremljati potnike k Jordanu in Mrtvemu morju temu šejhu. Bil je seveda ves oborožen: na hrbtu mu je visela zvesta puška, iz pasú so moléli rogovi nožev in handžarov. Ob zidu pa je rezgetal neločljivi njegov prijatelj — iskren arabski konj. Še drugega spremljevalca smo tu dobili: črnega zamorca iz Sudâna, ki je kot mukari imel spremljati neko gospo naše karavane, jahajočo k Mrtvemu morju. Boječe me je vprašal, ali se

ga bojimo, ker je črn kakor hudič. „Nikakor“, odgovorim smejé se, „saj si tudi ti človek, naš brat.“

Stópimo v hân, okrepčat se in pogledat njegovo notranjščino.

Hân el-Hadrûr se sestavlja iz štirih zidov, sezidanih v pravokotniku. Na sprednji zid tik ob cesti se naslanja veža ali lopa s streho pokrita in proti dvorišču odprta. Ostali prostor zavzema dvorišče za živino. Hišna oprava, če smemo tako reči, je zeló preprosta. Na levi strani veže v kotu je odprta kuhinja z visokim

Hân el-Hadrûr.

kotlom, kjer se kuha kava, na desno pa se odpira lopa z dolgo leseno mizo in nekaterimi lesenimi stoli za evropske popotnike. Tu se na večer razprostrejo „štorje“, da nanje ležejo popotniki. Zgodi se večkrat, da živina zaradi mraza ali dežja ponoči pribeži pod to lôpo, in tedaj počivajo skupaj ljudje in živina. Motreč ta primitivni stan, razumel sem, zakaj Vulgata prestavlja „hân“ zmerom z „diversorium“ (gostilna) ali pa „stabulum“ (hlev.) Res, bolj zaslučuje ime hleva kot gostilne. Gospodar hâna ne prodaje gostom drugega kakor kavo, nekaj steklenic graške pive (po 80 kr. mala steklenica)

in postreže še z vodo iz bližnjega vodnjaka. Vse drugo morajo gostje s seboj prinesiti.

Naročimo si zopet čašico kave (findžan el kahue), napojimo še živino ter zasedemo zopet vozove. Z voza se ozrem še jedenkrat nazaj proti Oljski gori, katera nam je po poti tem bolj rasla, čim nižje smo se vozili. Kako močno se sedaj dviga nad bližnjimi holmci s svojim visokim ruskim stolpom, daleč na okrog stražem! Pozdravljena bodi sveta gora zadnjikrat, ker kmalu izgineš našim očem!

Ko jo zavijemo od hâna proti Jerihi okoli holmcev, zapazimo nad jednim razvaline neke

trdnjave. Arabci jo imenujejo Kala'at ed-Dam t. j. grad krvi, ki nas zopet nemilo spominja potnika na ubojstva in razbojništva, ki se tu okrog vršijo, ali pa na svetopisemsko strmino Adommim. Za Rimljanov je stala tu trdnjava, ki bi varovala cesto od Jeruzalema v Jeriho. Tudi sv. Hijeronim piše o tej trdnjavi in jo jednači z Adommim, ki v hebrejskem jeziku pomeni rdeči ali pa krvni kraj. Najbrž so trdnjavo obnovili križarji, ker so imeli posestva v Jerihi. Opomniti je še treba, da sta hân el-Hadrûr in Kala'at ed-Dam nekako na sredi cele poti.

Svet je čimdalje pustejši, jednoličen in grozen. Krog in krog se vrsté sami črnikasti holmi, s preperelim apnenikom pokriti, nalik kupljam turških mošej; vmes pa zevajo jarki in ostre zareze. Vse je golo, tiho, mrtvo; le ob obronkih ceste se je oprijela travica in nekaj bornih cvetic, ki v tej puščavi še lepše razgrinjajo svoje žareče barve. Tu in tam sem zapazil tudi rastlino z mečastimi listi, a brez cveta. Radoveden vprašam dragomana, kako ji pravijo Arabci. Zembak bârri, t. j. divja lilija, mi odgovori hitro. Ker niso še cvetle, nisem mogel seznaniti, kake vrste lilije so to. Morda one, o katerih govori Zveličar, da celó Salomon v vsem svojem veličju ni bil tako krasno odet kakor jedna izmed njih. Vendar prepričal sem se iz tega, da rasto v sv. deželi prave lilije in da ni treba Izveličarjeve prilike tolmačiti z vetrnico (*Anemone coronaria*), jedno izmed najkrasnejših in najnavadnejših cvetic sv. dežele.

Cesta vodi navzdol, a je vedno slabejša, na nekaterih krajih celó tako razdrta, da jo je treba za naše vozove sproti popraviti. Med potom srečavamo ruske romarje, vračajoče se peš od Jordana. Z „vodko“ in samovarjem v malhi hodijo celo leto po sv. deželi. Največ romarjev pošilja v sv. kraje Rusija, okoli deset tisoč na leto, in jim blezo pripušča vožnjo na parniku za nizko ceno ali celó brezplačno. V sv. deželi pa so ruskim romarjem na razpolaganje gostišča, cerkve, učilišča, bolnišča itd. Na tak način si je Rusija sv. deželo duševno osvojila ter pripravila pot za politično osvojenje. Ako bodo zapadne države še nadalje takó nekrščanske in brezbrizne, mora se to posrečiti ruski moči. Kaj pa je v knjigi božje previdnosti odločeno o usodi te izredne dežele, nihče ne vé. Bode li sv. dežela kdaj vzdignila se iz svojega robstva, propalosti in prokletstva in postala zopet središča kulturnega sveta? Bode-li kdaj Jeruzalem „glavno mesto dežel, gospodarica narodov“, kakor nekaj? ...

Taka vprašanja so mi hodila na misel, ko smo hodili po samotni cesti in srečavali Ruse.

Cesta se še jedenkrat vzdigne navzgor do roba vrtoglave globeli. Oprezno pogledam na dno navpično vrezane soteske in začujem po nji šumljajoč potoček. Ta divja, globoka soteska se zove Uadi el Kelt ter odtaka svoje umazano vodovje mimo Jerihe v Jordan. Nekateri razlagalci sv. pisma jednačijo potoček in sotesko el-Kelt s Karitom (III. Kralj. XVII., 3), kjer je po ukazu Gospodovem živel prerok Elija in so ga hranili krokarji. Ali Elijin Karit je po besedah sv. pisma, Evzebija in Hijeronima treba iskati med Samarijo in Gileadom. Zatorej istovetijo drugi z večjo pravico to sotesko z dolinico Ahorjevo, v kateri so kamenjali lakomnega in tatinskega Ahorja. (Jos. XV., 7.) Več nego jedno uro hodimo ob robu vrtoglavih strmin blizu Uadi el-Kelta, naposled pa se — hvala Bogu — odmaknejo griči in odpre se nam krasen razgled. Duša nam veselo zauka in obraz se razvedri, ko smo se izvili iz dolgočasne, resnobne puščave ter uzrli pred seboj zelenečo, široko planjavo.

Duhomorna jednoličnost in razne neugodnosti našega potovanja so se razvezale ob tej izpremambi v milo soglasje. Pod nami se steza široka planjava, v njej zeleneč jeriški otok podoben rajskemu vrtu; za njim bela peščena ravan, in na koncu, skoro ob vznožju onstranskih gorá, se vije sredi naravnega drevoreda — Jordan. Tudi Mrtvo morje nam kaže del svojega mrtvaškega lica, ki se leškeče v večernem solncu.

Veseli pohitimo v nižavo, saj peljati se po tej strmini ni bilo mogoče. Med Betanijo in jeriško planjavo je namreč 1000 metrov višinske razlike.

Ob izhodu soteske Uadi el-Kelt vidimo zopet razvaline starih trdnjav, ki so varovale nekdanjo cesto in prelaz. Dospevši v planjavo, gremo ob potoku el-Kelt ter ga prekoračimo blizu starega vodovoda. Mimo trnjastih sečij vodi pot do jedno uro oddaljene vasice er-Riha. Pred 7. uro zvečer dojdemo v mali hôtel na odprtem vrtu, kjer nam je bil naš dragoman preskrbel prenočišče. Okolica je bila lepa, toda neznosno vroče je bilo, kakor pri nas o svetem Jakopu. Ne samo bujno rastlinstvo, tudi raznovrstno živalstvo nas je živahno, rekel bi, nadležno pozdravljalo. Po lokah so čvrčali murni in škripale kobilice, v mlakah kvakale žabe, med drevjem pa čivkali ptički. Tudi sitnih muh in mrčesov je bilo dovolj, da zvečer nismo smeli pustiti oken odprtih. (Konec.)

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Z vshodom vemo še za drug socijalističen poskus na Kitajskem. Ondi je koncem najstarega stoletja vstal učeni Vang-gan-če s socijalno-demokracijskimi idejami. Imetje se mora jednako razdeliti med ljudstvo, in gospodarski promet mora vzeti izključno država v roke. Vsa trgovina mora biti v državni upravi. Da se zjednači imetje, treba je po več let nalagati bogatinom ogromne davke; z dohodki naj se podpirajo delavski stanovi. Kmetje morajo v popolni medsebojni enakosti pod državnim nadzorstvom obdelovati zemljo. Prodajo njihovih pridelkov ima seveda le država v rokah.

Vang-gan-če je prerokoval, da bodo njegove ideje osrečile ljudstvo. Samo oderuhi bodo trpeli, drug nobeden, tako je dejal. Lakote in nesreč vsled slabih letin sploh ne bo, ker bo država skrbela za vse. Država bo tudi jedini upnik in bo posojala brez obrestij.

S svojim premoženjem si bo pa država pridobivala vedno novega bogastva in je vporabljala ljudstvu v srečo. Raj bo zavladal na zemlji.

Te prerokbe so se pa kaj slabo zvršile. Nekaj let so se držala Vang-gan-čeva načela, toda ljudstvo se jih je kmalu naveličalo in samo je prisililo vdovo Vang-gan-čejevega zavetnika, cesarja Čen-cunga, da je razdrla socijalistično uredbo kitajske države.

Še jedenkrat je butil socijalistični komunizem na dan, toda zopet brez uspeha. Ljudstvo je zapodilo socijalistične sanjarje iz grda in ubilo vsakega, kdor jih je zagovarjal. Socijalisti so pa v svoji ljubezni do domovine bežali k Mongolcem, nahujskali tamošnjega vladarja Čin-jukana in v njegovih vrstah so se l. 1129. po Kr. borili proti rodnim bratom. Samostojnost kitajske države je ponehala; zavladali so ji Mongolci, ki jo še sedaj vladajo.

Tako se je končal kitajski socijalistični komunizem.

VII. Socijalistični komunizem na verskem temelju.

(Prva krščanska družba. Bogomili. Valdenci. Verske ločine 13. in 14. veka. Taborci. Nemci.)

Že iz Šahnâmeja smo videli, da je perzijski socijalistični agitator Mazdek v obrambo svojih trditev navajal tudi verske nagibe. To se je ponavljalo v zgodovini človeštva mnogokrat. Veliko krivoverskih ločin se je izleglo že pred takozvano reformacijo v 16. stoletju, ki so vrgle od sebe pokorščino do duhovske oblasti in si po svetem pismu in lastnem zmedenem razumu prikrojile svojo vero, ki je vsprejela kot

vrhovno vodilo v družabnem življenju — komunizem. Ni čuda: sami so si razlagali božjo besedo, kakor so hoteli. Sv. pismo na mnogih mestih poudarja vzajemno ljubezen vseh ljudi na zemlji; iz prvih časov krščanstva nam opisuje prvo krščansko družbo v Jeruzalemu v nekakšnem komunističnem duhu.

„Vsi, kateri so verovali, so bili skupaj, in vse, kar so imeli, je bilo vseh. Lastnine in premoženje so prodajali in so od tega delili vsem, kakor je kdo potreboval. Bili so tudi vsak dan stanovitno v jednem duhu v templu in so lomili po hišah kruh in so uživali jed z veseljem in preprostim srcem.“ (Dej. apost. 2, 44 do 46.)

Tako nam opisuje sv. Luka življenje jeruzalemske krščanske občine. Podrobnejšo upravo zvemo nekoliko iz zgodbe z Ananijem in Sافiro. (Dej. apost. 5, 1—10.) Apostoli, s svetim Petrom na čelu, so imeli v svoji oskrbi skupno blagajnico. Nikogar niso silili, da bi bil moral vse svoje imetje izročiti v splošne namene. Vzale jih niso določbe, marveč jedino le prava, nesebična ljubezen.

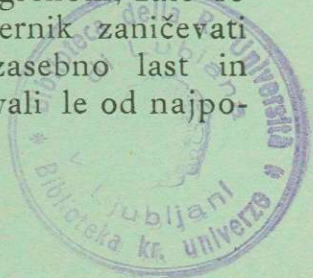
Toda niti prva gorečnost ni mogla splošno premagati teženja človeške narave po zasebni lasti, kakor ravno vidimo v vzgledu Ananije in Sافire.

Krščanska vera ne sili človeka k stvarém, ki niso nujno potrebne. Zato šteje pač radovoljno uboštvo, po katerem se človek odreče osebni lastninski pravici, med evangelske svete, ne pa med prave zapovedi. „Ako hočeš biti popoln, pojdi, prodaj, kar imaš in daj ubogim, in boš imel zaklad v nebesih“, rekel je božji Izveličar bogatemu mladeniču. (Mat. 19, 21.)

V cerkvi je bilo vedno nekaj takih, ki so poslušali tudi ta svet in za svojo osebo zavrgli lastništvo. Kmalu so nastale redne zveze takih ljudi v redovih, v samostanskem življenju.

Verske zmote so pa često iz teh svetov hotele napraviti zapovedi, in tako imamo res mnogo komunističnih poskusov na verskem temelju. Naštejmo nekatere!

1. Prve imenujemo Bogomile, kateri so se pojavili začetkom 12. veka na vshodu, v Bolgariji in Bosni in se od ondod razširili tudi na zapad. Poznamo jih v zgodovini pod raznimi imeni: Bolgarji, Bugri, Publikani, Tese-ranti, Patareni; na zapadu so pa znani zlasti Katari in od 13. stoletja sèm Albigeni. Vsi ti so splošno trdili, da je stvarina slaba in grešna, ker je delo Satanaela, boga starega zakona. Ker je stvarina vzrok in povod grehom, zato so učili, da jo mora vsak pravovernik zaničevati in vsled tega so zaničevali zasebno last in zakon. Res je, da so to zahtevali le od najpo-

polnejših svojih privržencev, vendar jih smemo po pravici prištevati komunistično nadahnjnim verskim ločinam.

2. **Valdenci.** Ti so dobili svoje ime od Petra de Vaux ali de Valdo, ki je v drugi polovici 12. veka trosil svoje zmote v Lijonu in jih od tam zanesel tudi na severno Laško. Vrgli so se zlasti proti duhovnikom, o katerih so trdili, da ne smejo imeti nobene zasebne lasti. Tudi popolnejši neduhovniki so zametavali vsako lastništvo.

Obe ti ločini, ki sta bili v svojih drugih naukih tudi državi in sploh javnemu redu izredno nevarni, sta žalostno končali svoj komunizem. Bogomile na vshodu je krog l. 1118. cesar Aleš Komnen (1081—1118) polovil in kruto kaznoval; Albigece na zapadu je premagal Ljudevit IX., francoski kralj, in ž njimi vred je bila pokončana tudi večina Valdencev. Vendar se o teh še pripoveduje, da jih je na Pijemontskem okrog 22.000, ki so dobili leta 1848. jednake pravice kakor katoličani. Angleži so jim l. 1853. sezidali celó tempel v Turinu.

3. V 13. in 14. stoletju je bilo tudi več verskih zmot, ki so pod pretvezo teženja po popolnosti lenušarili, vlačili se okrog in se živili z beraškim postopaštvom, češ, da prava vera zametuje vsako lastništvo. Med nje štejemo „brate in sestre slobodnega duha“ (z drugimi imeni: Begharde, Bizzochi, Bicorni, Suestriones), ki so uganjali v svojih komunistično združenih občinah najgrše orgije. Med drugim so n. pr. trdili, da je sramežljivost znamenje z Bogom še ne združenega duha. Vijenski cerkveni zbor je razkril njihovo zmoto in kmalu jih je inkvizicija uničila. Dalje štejemo med take ločine tudi takozvane duhovne frančiškane (sami so se imenovali tudi mali bratje — fraticelli) in apostolske brate, ki so kmalu propadli. Pri obojih opazamo komunistične ideje; proklinjali so zasebno last, h krati so pa gledé na nesramnost bili pravi zastopniki sedanjim socijalnim demokratom tako ugajajoče „proste ljubezni“.

4. Med komunistične verske ločine štejemo tudi češke Taborce. Zametavali so vse tedanje stanove, proglašali so družabno enakost, učili so, da mora biti vsa last skupna. Nekateri izmed njih so, sanjajoč o rajski nedolžnosti, ki se po njihovih načelih vrne na svet, posnemali naše prastariše celó v tem, da so nagi lazili okrog. Svoje ideje so hoteli uresničiti s silo. Bili so v pravem pomenu ne samo versko, marveč tudi politično in družabno revolucijska stranka in gledé na sredstva, ki so jih rabili, primerjali bi jih lože sedanjim anarhistom, nego socijalnim demokratom. Samo v tem se razlikujejo od obeh teh strank, da so se goreče držali vere v Boga in se navduševali v boj za svoja načela z geslom, da se gre za pravo božjo čast.

Palacký sam piše o njih (Dějiny české III. kn. 12. čl. 3.): „Komunistična in hilijastična (to je nauk o tisočletnem kraljestvu pravičnih na zemlji) načela se niso samo proglašala, marveč so se tudi držala nekoliko let, ne samo na Taboru, no tudi v nekoliko drugih občinah. L. 1410. so res učili Taborci, da ne sme biti na zemlji nobenega kralja ali gospodarja ali podložnika, da morajo prenehati vsi davki, vsaka sila drugega k drugemu, ker morajo biti vsi ljudje kakor bratje in sestre. In kakor že res ni bilo tedaj nič mojega in nič tvojega, marveč so imeli vse skupno, tako bi moralo biti vsem in vselej vse skupno in nihče bi ne smel imeti nič zase. Kdor bi pa imel kaj svojega, bi s tem smrtno grešil. Po teh načelih se je proglašalo, da ne sme biti kralja, da si ga tudi voliti ne smejo, marveč kraljevanje se mora izročiti vsemu ljudstvu; knežja in gospodarska oblast mora sploh prenehati. Grajščaki in vitezi se morajo kot izsesovalci ljudstva pobiti in opleniti.“

Tu moramo imenovati še jednega moža, ki je sicer pobijal taborsko silo, ki je pa vendar popolnoma komunistično nadahnjnjen v svojih trditvah. Menimo namreč Petra Chelčickega, ki ga je cerkvi sovražno češko slovstvo povzdignilo med največje ljudoljube. Tudi ta mož je naglašal družabno enakost vseh ljudi, tudi on je bunil proti cerkveni in posvetni oblasti. Rogal se je razliki med stanovi in učil skupno last. Bil je v vseh ozirih pravcat komunist na verskem temelju.

5. Taborska in Petra Chelčickega nazori so kmalu prestopili mejo češke dežele in so se ugnezdovale tudi med Nemci. Ko je butil Luter s svojo versko prekucijo na dan, pridružila se ji je brž tudi družabna, pri kateri so imele s Češkega prenesene komunistične ideje glavno ulogo. Začele so se krute kmečke vstaje. Že pred Lutrom vidimo več takih pojavov. Godec Hans Böhm v Niklashausenu je imel okrog l. 1476. obilo privržencev, ki so ž njim vred kričali o bratski enakosti, o slobodi od vsake oblasti, davkov in tlake. Pomočniki so bežali iz delavnic, hlapci od pluga, dekle od srpov, ne da bi bile vprašale svojih gospodarjev, in so šle za njim. Večkrat je imel Böhm pri svojih govorih nad 30.000 poslušalcev. — L. 1502. so se združili kmetje v Untergrombachu v špirski škofiji in so si postavili to-le načelo: „Zato, da se oslobodimo, smo se spojili in slobodo si hočemo priboriti z orožjem v roki. Vreči hočemo vso pozemsko vlado in vse pobiti, ki bi se nam v tem ustavljali.“ Pri društvu je bilo 1000 mož in 400 ženskih, ko jih je gosposka jela loviti. Večinoma so bili obsojeni k smrti, — žrtve svoje komunistične nepremišljenosti. Podobne družbe imamo na Nemškem leta 1513., 1514. in 1517., ki so pa vse žalostno završile svoje poskuse.

(Dalje.)